

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu

Andrea Štolfová

© 2013 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Štolfová Andrea

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu

Anglický název

Causes and consequences of labor migration in Uzbekistan

Cíle práce

Hlavním cílem práce je dát na základě provedeného terénního výzkumu a na základě relevantních údajů z odborné literatury odpověď na výzkumnou otázku: Jaké jsou příčiny pracovní migrace obyvatel Uzbekistánu a jaké jsou její dopady na tamní společnost?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu v Uzbekistánu a státech, kde Uzbeki žijí jako národnostní menšina. Důraz bude pokládán na kvalitativní metody, které budou doplňovat a rozšiřovat sekundární kvantitativní údaje.

Harmonogram zpracování

duben – květen 2012 studium literatury a pramenů týkajících se Střední Asie

červen – červenec 2012 terénní výzkum v Uzbekistánu

září – listopad 2012 zpracování výsledků terénního výzkumu, konzultace a doplňování výsledků s dalšími účastníky výzkumu v Uzbekistánu

prosinec 2012 odevzdání první verze práce

březen 2013 odevzdání finální verze práce

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „*Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu*“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29. 11. 2013

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, PhD. za jeho odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Příčiny a dopady pracovní migrace v Uzbekistánu

Causes and consequences of labor migration in Uzbekistan

Souhrn

Tato práce se zabývá pracovní migrací obyvatel Uzbekistánu, pro které je migrace jedním z možných řešení jejich současné neuspokojivé ekonomické situace. V prvních kapitolách práce je stručně charakterizován geopolitický a ekonomický vývoj od 19. století do současnosti, ze kterého vyplývají následující směry migrace a počty migrujících obyvatel na území Střední Asie.

Ve stěžejní části práce je snaha vystihnout příčiny a dopady současné pracovní uzbecké migrace do zahraničí, a to jak z pohledu státního aparátu, tak i tamních obyvatel. Pracovní migrace se totiž podepisuje nejen na migrantech samotných, ale i na jejich rodinách a de facto celé společnosti. Práce je doplněna o výpovědi místních obyvatel, které byly získány z vlastního terénního výzkumu v Uzbekistánu v roce 2012.

Summary

This thesis is focusing on work migration of the Uzbek inhabitants, for who is migration the only possible solution for their unsatisfactory economic situation. In the first chapters the geopolitical and economic development is being characterized from the 19th century up till present days, which influenced the following directions and the numbers of people migrating over the Central Asia.

The main part of the paper has an effort to outline the causes and impacts of contemporary Uzbek work migration to other countries being described from two points of view – of the state apparatus and of the local inhabitants.

The mobility of labour is affecting not only migrants themselves, but also their families and the whole society they live in. The study is complemented by the testimonies of the local people obtained from an original field work research conducted in Uzbekistan in 2012.

Klíčová slova: migrace, obyvatelé Uzbekistánu, Rusko, Kazachstán, Karimov, transformační reformy, migrační politika, bavlna, rodina, tradiční hodnoty, venkovský život

Keywords: migration, Citizen of Uzbekistan, Russia, Kazakhstan, Karimov, transition reforms, migration policy, cotton, family, traditional values, rural livelihood

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Cíl práce a metodika.....	5
3	Literární rešerše.....	6
4	Historický kontext.....	10
	4.1 Období před rokem 1860	10
	4.2 Období carského Ruska.....	11
	4.3 Sovětská Střední Asie	12
	4.4 Období po rozpadu SSSR	14
5	Migrace	21
	5.1 Vývoj migrace v Uzbekistánu	21
	5.2 Statistiky vnější uzbecké migrace	29
	5.3 Typologie vnější migrace pro současný Uzbekistán.....	35
	5.4 Migrační politika z pohledu Uzbekistánu jako vysílající země	42
	5.5 Příčiny zahraničí migrace.....	50
	5.6 Dopady migrace	52
	5.7 Problémy migrantů v cílových zemích	65
6	Závěr	67
7	Zdroje	70
8	Přílohy.....	74
	8.1 Struktura dotazníku	74
	8.2 Respondenti.....	76
	8.3 Fotografická příloha	77

Seznam grafů

Graf 1 Věková pyramida Uzbekistánu v roce 2012	26
Graf 2 Porovnání uzbecké emigrace mezi oficiálními daty Uzbekistánu a odhadem OSN	30
Graf 3 Srovnání odhadů čisté migrace a čisté relativní migrace Uzbekistánu dle OSN (1950-2015).....	33
Graf 4 Podíl venkovského a městského obyvatelstva v Uzbekistánu	34
Graf 5 Preferované země pracovních migrantů	40
Graf 6 Využívání zprostředkovatelských organizací pro práci v zahraničí	47
Graf 7 Důvody k dočasnému odchodu za prací do zahraničí.....	50
Graf 8 Motivy pro zvýšení příjmů domácností	51
Graf 9 Využití financí získaných v zahraničí.....	58
Graf 10 Výdaje financí - rurální a městské oblasti	59

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Mapa Uzbekistánu.....	10
Obrázek 2 - Rodina Avaze	77
Obrázek 3 - Farhod a Rona s rodinou	77
Obrázek 4 - Vnitřní zahrada uzbeckých domů.....	78
Obrázek 5 - Bývalé kino	78
Obrázek 6 - Závlahový systém.....	79
Obrázek 7 - Vyschlé koryto Amudarji	79
Obrázek 8 - Respondent, stavitel	80
Obrázek 9 - Svatební <i>plov</i>	80
Obrázek 10 - Svatba	81
Obrázek 11 - Nevěsta	81

1 Úvod

Pohyb obyvatelstva, které za hranicemi hledá zaměstnání, je jedním z převládajících jevů současného světa. Ačkoliv je pracovní migrace známá již z dávných dob, z hlediska svého rozsahu představuje současná migrace zcela nový fenomén. V roce 2010 představoval počet registrovaných migrantů přibližně 216 milionů lidí, což je 3,2 % světové populace, a světem proudilo z rozvinutých států formou remitencí celkem 440 mld. dolarů.¹ Přičemž přijaté remittance do domácích ekonomik mohly znamenat i 35% podíl na HDP (Tádžikistán).

Po rozpadu Sovětského svazu došlo ke zhroucení centralizovaného systému, plánované ekonomiky a cílení plné zaměstnanosti. To si v nově vzniknuvších státech vyžádalo podstatné změny, které se týkaly především přechodu na tržní hospodářství a snížení počtu pracovních míst převážně ve venkovských oblastech. Situaci se snažila zachránit ještě pár let po rozpadu vstřícná státní sociální politika, která byla ale brzy vyčerpána ze svých zdrojů. Rok 2000 je zlomovým rokem. Ekonomický růst nejdříve v Rusku, následně v Kazachstánu, přitahuje migrační proud, který zaplňuje volný pracovní trh v těch místech, která nejsou pro místní obyvatele atraktivní. Proto i z Uzbekistánu, dříve označovaného státu s usedlým obyvatelstvem, začínají místní obyvatelé odcházet za pracovními příležitostmi do zahraničí.

Pracovní migrace by se mohla stát hlavní silou pro potenciální integraci mezi bývalými sovětskými republikami. Ovšem v otázkách spolupráce mezi státy odesílateli (Tádžikistán, Uzbekistán, Kyrgyzstán) a příjemci (Rusko, Kazachstán) vážne vzájemná komunikace, obzvláště ze strany Uzbekistánu je jakákoliv diskuse blokována. Pracovní migrace je zde totiž stále považována za záležitost politickou a celkově nepatřičnou. Tyto blokace mají bohužel negativní dopad pouze na samotné migranty.

Migrace probíhající od roku 2000 se dotkla v podstatě všech vrstev obyvatel ve všech věkových kategoriích, pohlaví, profesí i sociálních skupin. Jakými příčinami je vyvolaná pracovní migrace a jakým dopadům migranti a jejich rodiny v Uzbekistánu čelí, se zabývá tato práce na základě kvalitativního terénního výzkumu v Uzbekistánu provedeného v roce 2012.

¹ *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 1 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>, s. 18 - 19

2 Cíl práce a metodika

Cílem této práce je zjistit příčiny, které nutí obyvatele Uzbekistánu migrovat za prací do zahraničí, a zhodnotit jejich následné dopady postihující tamní společnost.

Zvolená výzkumná otázka zní: *Jaké jsou příčiny pracovní migrace obyvatel Uzbekistánu a její dopady na tamní společnost?*

Otázka bude zodpovězena na základě provedeného střednědobého výzkumu v Uzbekistánu doplněného o relevantní údaje z odborné literatury.

Odborná literatura poskytla vhled do historického kontextu Střední Asie, statistická data ohledně počtu migrantů a odborné články hodnotící současnou nejen ekonomickou situaci v Uzbekistánu. Poskytla také přehled o již provedených terénních výzkumech, jak kvantitativních, tak kvalitativních.

Terénní výzkum proběhl v létě roku 2012. Během měsíce byly navštíveny čtyři vesnické oblasti v odlišných částech Uzbekistánu (konkrétně Bucharská, Samarkandská, Karakalpácká, Namanganská oblast). Výběr oblastí byl zásadní, jelikož každý region má svá specifika. Nejedná se přitom pouze o odlišné přírodní podmínky, ale také o různou etnickou skladbu obyvatel s vlastními tradicemi a zvyky.

Výzkum byl kvalitativní, prováděný pomocí rozhovorů, které splňovaly normy semi-standardizovaného interview. Struktura otázek je přiložená v kapitole Přílohy - 8.1 Struktura dotazníku. Jednodušší otázky byly připravené záměrně z důvodu snazšího jazykového porozumění, jelikož pro tazatele ani pro respondenty nebyla ruština/angličtina rodným jazykem. Dále předcházely případnému neporozumění otázky z hlediska obsahového, zapříčiněného odlišným způsobem přemýšlení. Přesto doplňování otázek vysvětlujícími příklady nebylo ojedinělé. Vzorek respondentů byl vybírán náhodně. Cílem bylo obsáhnout obě pohlaví a všechny věkové kategorie respondentů. Jediným kritériem výběru respondentů byla elementární znalost ruštiny (u mladších i angličtiny).

Pasportizační údaje o respondentech zmiňovaných v této práci se nachází v kapitole Přílohy -

8.2 Respondenti.

Výhodou kvantitativních výzkumů je možnost generalizování jejich výsledků na celou populaci, ovšem ty se mohou lišit v každodenním životě místních obyvatel. Proto je vhodné kvantitativní výzkum doplnit kvalitativním.

3 Literární rešerše

V České republice se oblastí Střední Asie zabývají hlavně Petr Kokaisl s Janem Pargačem. Jejich díla mapují oblast Střední Asie v širokém záběru. Z publikační činnosti je možné zmínit např. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*² a *Lidé z hor a lidé z pouští: Tádžikistán a Turkmenistán*. Obě publikace obsahují historický kontext a politické uspořádání koncem 19. století a začátkem 20. století, které se podepsalo na následujícím vývoji středoasijské oblasti. Popisují podstatné změny v období fungování SSSR nejen v oblasti politiky a zemědělství, ale vystihují i sociální a kulturní proměny společnosti. Publikace také řeší problematiku transformačního procesu po rozpadu SSSR v jednotlivých středoasijských republikách a jeho velký dopad na následující ekonomický a společenský vývoj dané oblasti.

Nutno podotknout, že všechny výše uvedené publikace jsou vypracovány na základě kvalitativních terénních výzkumů. Politickými tématy s bohatou publikační a redakční činností se zabývá Slavomír Horák. Mezi jeho publikace se řadí *Střední Asie mezi východem a západem*³, týkající se politického vývoje po rozpadu Sovětského svazu, dále středoasijské porevoluční závislosti na Rusku - *Rusko a Střední Asie po roce 1991*⁴.

Odborné publikace zabývající se přímo migrací je nutné hledat již v zahraniční literatuře. Celosvětové migraci se věnují velké mezinárodní organizace. Jako první Světová banka (WB), která každoročně vydává *Migration and Remittances Factbook*⁵. Další organizací je Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)

² KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, 297 s. ISBN 80-730-8119-9.

³ HORÁK, Slavomír. *Střední Asie mezi Východem a Západem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 259 s. ISBN 80-246-0906-1.

⁴ HORÁK, Slavomír. *Rusko a střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008, 226 s. ISBN 978-802-4614-724.

⁵ *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 264 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

publikující také každoročně *International Migration Outlook*⁶. A v neposlední řadě i Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) pravidelně publikující sborník článků *Internacional Migration Jurnal*⁷. Výše zmíněné publikace se zabývají mezinárodní migrací jako takovou a snahou popisovat problémy s ní spjaté, dílčí články se vytahují přímo k problematice uzbecké migrace.

Další zdroje jsou samostatně vycházející monografie nebo nepravidelně vycházející sborníky vědeckých článků. O nízké urbanizaci, která jde ruku v ruce se způsobem života venkovských obyvatel, migraci, tradicích a problémech ženské edukace pojednává vědecký článek *Agriculture and rural out-migration in Central Asia*⁸. Monografie *Labour Migration in Central Asia*⁹ se zabývá vzájemnou středoasijskou migrací, do které autor řadí i Rusko, vyjmenovává jednotlivé politiky států, jejich restriktce, postavení migrantů v daných zemích a také změnu jejich sociálních návyků v důsledku změny migrace. Také odhaduje počty migrantů, jejich výdělků a dává doporučení, jak do budoucna postupovat.

Mezinárodní organizace pro migraci vydala v roce 2006 sborník *Migration Perspectives*, který obsahuje článek *Feminization of Labour Migration in Uzbekistan*¹⁰. Ten poukazuje na situaci žen v rámci vnitřní i vnější migrace. Pomocí kvalitativního šetření dokumentuje systém vyhledávání práce, důvody a přínosy pracovní migrace u žen. Pozornost věnuje i využívání peněz migranty po jejich návratu.

Hlavními migračními kanály a motivací (*push-pull* faktory) pro odchod se zabývá monografie amerického Národního úřadu pro asijský výzkum *Geographic Mobility of*

⁶ OECD. *International Migration Outlook 2012: Continues Trends in International Migration*. Paris: OECD Publishing, 2012. ISBN 978-926-4177-208. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2012_migr_outlook-2012-en

⁷ *Internacional Organization for Migration* [online]. 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home.html>

⁸ PATNAIK, Ajay. *Agriculture and rural out-migration in Central Asia, 1960-91. Europe-Asia Studies* [online]. 1995, roč. 47, č. 1, s. 147-169 [cit. 2012-10-18]. ISSN 0966-8136. DOI: 10.1080/09668139508412248. Dostupné z:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139508412248>

⁹ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009. ISBN 978-918-5937-578. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>

¹⁰ MAKSAKOVA, Lyudmila. *Feminization of Labour Migration in Uzbekistan*. In: *Migration Perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: Internacional Organization for Migration, 2006, s. 133-147. ISBN 978-92-9069-250-9. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>

*Uzbeks*¹¹ z roku 2006. Autor se věnuje také státní migrační politice, pracovní migranty rozděluje na profesní a sociální skupiny a sleduje pracovní podmínky u práce v zahraničí. Pozornost věnuje i nelegálnímu obchodu s migranty a jejich přijetím ze strany daných států obecně. Obdobně zaměřená je monografie Rozvojového programu OSN *Labour Migration in Uzbekistan*¹², který obsahuje i poměrně rozsáhlý kvantitativní, ale i kvalitativní výzkum dané problematiky a všímá si v podstatné míře i migrace uvnitř státu. Dotazování respondenti pocházeli ze všech oblastí Uzbekistánu. Kvantitativního výzkumu se celkem účastnilo 1514 osob a kvalitativního 51 osob.

Historii migrace v rámci bývalého SSSR se zabývá článek *Mobility Where Mobility Is Illegal: Internal Migration and City Growth in the Soviet Union*¹³. Vyjmenovává hlavní směry vnitřní migrace, popisuje jednotlivé etapy migrací a zároveň je podkládá statistickými daty. Osvětluje také důvody těchto změn, na ně navázanou vládní politiku a její dopad na urbanizaci v rámci SSSR. Podobnému tématu se věnuje práce *Population Migration in Uzbekistan*¹⁴, s tím rozdílem, že popisuje migrační situaci až do roku 1998, dále se zabývá válečnými uprchlíky a etnickými menšinami.

Publikace zabývající se historickým vývojem území Střední Asie a formování jednotlivých států zmiňují *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky*¹⁵ a *Dějiny střední Asie*¹⁶.

Souhrn důležitých historických milníků pro oblast Střední Asie a uzbeckou transformaci postihující ekonomický, politický, ale i kulturní úhel pohledu shrnuje kniha *Uzbekistan: transition to authoritarianism on the Silk Road*¹⁷. Samotnou

¹¹ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Cross-National Communities vs. Nation-State Control*. Washington D.C.: The National Bureau of Asian Research, 2006. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf

¹² ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>

¹³ GANG, Ira N. a Robert C. STUART. Mobility where mobility is illegal: Internal migration and city growth in the Soviet Union. *Jurnal of Population Economics*. 1999, č. 12, s. 117-134.

¹⁴ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

¹⁵ PARGAČ, Jan a František VRHEL. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. 1. vyd. Poříčany: BCS, 2009, 239 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-809-0449-107.

¹⁶ ROUX, Jean-Paul. *Dějiny střední Asie*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Müller. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 435 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-679.

¹⁷ MELVIN, Neil. *Uzbekistan: transition to authoritarianism on the Silk Road*. Amsterdam: Harwood Academic, c2000, xv, 129 p. ISBN 90-582-3030-9.

ekonomickou transformaci popisuje kniha *In the shadow of Russia*¹⁸. Srovnává porozpadový ekonomický vývoj v Uzbekistánu a Kazachstánu, který se řídil odlišnými reformami na základě rozhodnutí prezidentů Karimova a Nazarbajeva, jejichž pohled na ekonomickou transformaci byl odlišný.

¹⁸ BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015.

4 Historický kontext

Uzbekistán leží ve Střední Asii spolu s Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem a Turkmenistánem. Má výhodnou geografickou polohou, protože se nachází přímo v její centrální části a je obklopen všemi zbylými státy jako svými sousedy. Rozlohou šestkrát větší než Česká republika a čítá téměř 29 milionů obyvatel.

Obrázek 1 - Mapa Uzbekistánu

zdroj: Wikimedia Commons. *Uzbekistan map* [online]. 2007 [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uzbekistan_map.jpg

4.1 Období před rokem 1860

Oblast Střední Asie byla vždy geopoliticky důležitá, jelikož spojovala západní a východní svět. Na území dnešního Uzbekistánu se nacházela významná obchodní a kulturní centra, která sloužila jako hlavní centra střídajících se vládců. Území dnešního Uzbekistánu bylo osídleno různými civilizacemi a odlišnými kulturami (od Perské říše, přes Alexandra Velikého, Amira Timura, mongolskou nadvládu až po sovětské Rusko). Před tím, než byla objevena levnější cesta do Číny po moři, spojovala západ s východem Hedvábná stezka, po které se nejen obchodovalo se zbožím (Evropa poznala

hedvábí), ale sloužila také k předávání kultury (např. rozšíření islámu). Nejvýznamnější historická osobnost pro dnešní Uzbekistán je Amir Timur (v Evropě známý jako Tamerlán), krutovládce, který hlavní centra zničil a po ovládnutí Hedvábné stezky je nechal znovu vybudovat. Centrem středoasijské oblasti se stal Samarkand, ze kterého se stalo výstavní město a centrum vzdělanosti.

Od 17. století se Rusko snažilo oblast Střední Asie mapovat pomocí výprav, které byly nejdříve výzvědné, později i vojenské. Ve většině případů však byly výpravy neúspěšné, účastníci výprav byli označeni za špióny, zajati a prodáni na trh s otroky. V 19. století se na území Střední Asie rozkládala Turkestánská oblast, Kokandský a Chívský chanát a Bucharský emirát.

4.2 Období carského Ruska

V 19. století se zajímala Velká Británie o území Střední Asie, což vedlo s Ruskem ke střetu zájmů. Carské Rusko proto v 60. letech 19. století přešlo k rozhodné kolonizaci. Turkestánská oblast byla dobyta a kolonizována v roce 1865.¹⁹ Kolonizované území bylo rozděleno na původní obvody s místní správou, kterou zastřešoval Taškent jako hlavní administrační centrum zajištěné Rusy.²⁰ Ruské vedení postupem času rozšiřovalo Turkestánskou oblast více na jih a začlenilo do svého území Bucharský emirát, Chívský a část Kokandského chanátu.²¹

Ekonomika

Rusové zhodnotili ekonomický potenciál nového území. V rámci zemědělství začali v zavádění nových technik v obdělávání půdy, závlahových systémů, zintenzivnění rostlinné i živočišné produkce.²² Jelikož mělo území Střední Asie vhodné klima pro pěstování bavlny a po roce 1860 přestala do carského Ruska proudit bavlna ze Spojených států amerických kvůli tamní občanské válce, stává se Střední Asie hlavním pěstitelem a dodavatelem bavlny carského Ruska. Aby bavlna dosahovala

¹⁹ PARGAČ, Jan a František VRHEL. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. 1. vyd. Poříčany: BCS, 2009, 239 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-809-0449-107., s. 166

²⁰ MELVIN, Neil J. *Uzbekistan Transition to Authoritarianism*. London: Routledge, 2000. ISBN 978-020-3645-611., s. 11

²¹ PARGAČ, Jan a František VRHEL. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. 1. vyd. Poříčany: BCS, 2009, 239 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-809-0449-107., s. 167

²² tamtéž

vysokých výnosů a požadované kvality, její odrůda byla dovezena až z Ameriky. Na základě vysoké poptávky docházelo k rozšíření plochy pro pěstování bavlníku²³ a budování závlahových systémů. Spolu s produkcí bavlny byla rozvíjena oblast zpracovatelského průmyslu, i když jen okrajově. Dále byla budována infrastruktura - železnice spojující místní oblast s carským Ruskem. Pod carskou nadvládou je Střední Asie ovlivněna nejen z ekonomického hlediska, ale i kulturního. Do měst migrovala evropská populace, která ovlivňovala místní kulturu, místní obyvatelé zůstávali převážně na venkově.

4.3 Sovětská Střední Asie

Po skončení carského režimu v roce 1917 si obyvatelé Střední Asie slibovali autonomii a svobodu. Zlákáni sliby komunistů o respektování islámu a místních zvyků vznikly během roku 1920 Turkestánská, Bucharská a Chorezemska lidová sovětská republika s vidinou prosazení panturkismu.²⁴ O čtyři roky později však moskevské orgány předchozí rozdělení ruší a během následující dekády vznikají jednotlivé svazové republiky²⁵. Ačkoliv by státní hranice měly ctít etno-jazykové hranice, hranice byly úmyslně Moskvou rozdělovány tak, aby se v jednotlivých státech nacházely početné minority a státy tím pádem nemohly být nacionálně silné. To je možné demonstrovat na příkladu nově vzniklé Uzbecké svazové republiky, kde se ocitly kazašské, kyrgyzské i tádžické početné minority.²⁶

Ekonomika

Po roce 1917 prošla již sovětská Střední Asie dalším hospodářským i kulturním rozvojem. V zemědělské politice došlo k přechodu na kolektivní hospodaření, byly zakládány kolchozy a sovchozy. Tento přechod nebyl vždy dobrovolný, je uváděno, že

²³ Plocha pro pěstování byla rozšířena z 35 tisíc až na 442 tisíc hektarů a zabrala až 1/3 zavlažované orné půdy.; DJANIBEKOV, Nodir, Inna RUDENKO, John P. A. LAMERS a Ihtiyor BOBOJONOV. Case Study #7-9: Pros and Cons of Cotton Production in Uzbekistan. *Food Policy for Developing Countries: Case Studies* [online]. 2010, č. 1, s. 13 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://cip.cornell.edu/dns.gfs/1279121771>

²⁴ PARGAČ, Jan a František VRHEL. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. 1. vyd. Poříčany: BCS, 2009, 239 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-809-0449-107., s. 189

²⁵ Uzbecká svazová republika (1924), Turkmenská svazová republika (1924), Tádžická socialistická republika (1929), Kirgizská svazová republika (1936), Kazašská svazová republika (1936)

²⁶ MELVIN, Neil J. *Uzbekistan Transition to Authoritarianism*. London: Routledge, 2000. ISBN 978-020-3645-611., s. 18

v období 1929 –1939 ubylo při násilné kolektivizaci ve středoasijských republikách až na 800 tisíc obyvatel.²⁷

Touha Sovětského svazu vyniknou v soběstačnosti v bavlně, vedla k masivnímu rozšíření produkce bavlny ve Střední Asii, přičemž největší podíl osevních ploch se nacházel právě v Uzbekistánu. Bylo rozhodnuto pokračovat v rozšiřování obdělávaných ploch bavlnou, budováním nových zavlažovacích systémů (které později způsobily ekologickou katastrofu Aralského jezera), mechanizací ruční práce a používání chemických hnojiv. (viz Obrázek 6, Obrázek 7, 8.3 Fotografická příloha)

Průmysl byl rozvíjen jako doplněk zemědělské výroby. Byl rozvíjen převážně chemický průmysl (hnojiva), výroba zemědělských strojů (které byly ovšem také dováženy) a zpracovatelský průmysl pro hrubé opracování bavlny na vlákna, která byla dále určena k vývozu. Investice také proudily do infrastruktury, jelikož stále zvyšující se produkci bavlny bylo nutné dopravit do dalších zemí ke zpracování. Proto bylo rozšířeno spojení mezi Uzbekou socialistickou republikou a SSSR a to nejen po železnici, ale i výstavbou regionálních letišť. Železniční síť sice zhoustla, nicméně jen jednostranně ze severu na jih, z východu na západ a spojení se sousedními zeměmi už se nedočkal.²⁸

Sovětský vliv nepronikl pouze do ekonomické sféry, ale i do vzdělání. Všem dětem se dostávalo základního vzdělání, mladí měli také přístup k vysokoškolskému vzdělání²⁹, i když počet vysokoškolsky vzdělaných studentů byl ve Střední Asii nejnižší.³⁰ Pomocí zlepšení hygieny a dostupnosti lékařské péče byla snížena kojeneckou úmrtnost, i když opět v poměru s ostatními sovětskými republikami

²⁷ ROUX, Jean-Paul. *Dějiny střední Asie*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Müller. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 435 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-679., s. 330

²⁸ MELVIN, Neil J. *Uzbekistan Transition to Authoritarianism*. London: Routledge, 2000. ISBN 978-020-3645-611., s. 68

²⁹ V roce 1962 bylo na 300 tisíc absolventů, z toho 25 % dívek – ROUX, Jean-Paul. *Dějiny střední Asie*., s. 330

³⁰ Statistické údaje ukazují, že v 70. letech 20. století pouze třetina venkovského obyvatelstva dosáhla vyššího vzdělání (a to na venkově žilo dvakrát více obyvatel než ve městech), pouze jedna z 85 osob žijících na uzbeckém venkově dosáhlo vyššího vzdělání (v Tádžikistánu 1 z 114 osob), ve městě jedna z 22. PATNAIK, Ajay. *Agriculture and rural out migration in Central Asia, 1960-91*. [online]. [cit. 2013-03-18]. DOI: 10.1080/09668139508412248. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139508412248>, s. 163

obsazovaly země Střední Asie nejnižší pozice. Vysvětlení pro tak prudká zlepšení ve všech socioekonomických ukazatelích byla daná výchozími nízkými hodnotami.³¹

4.4 Období po rozpadu SSSR

Rozpad SSSR je datován na prosinec roku 1991. Po rozpadu vyhlásují jednotlivé republiky (nejen Střední Asie) samostatnost a vyhlásují se jako demokratické republiky. Ovšem chápání demokracie je definováno každým státem odlišně. Na příkladu Uzbekistánu je vidět, že podle nové ústavy z roku 1992 je Uzbekistán suverénní demokratická republika, nicméně po seznámení se s bližšími detaily je její režim vhodné nazvat jako režim autoritářský v čele vedený prezidentem Islamem Karimovem.

Po rozpadu SSSR byla jedinou jistotou nově vzniklých států „svoboda“ v podobě geografické nezávislosti jednotlivých států. Otázkou bylo, jak moc se hospodářsky dokážou obejít bez centrálního moskevského řízení, subvencí a celkové provázanosti ekonomik a odbytišť nyní již bývalých států SSSR.³²

Už dva týdny po rozpadu SSSR bylo založeno v kazašské Almatě *Společenství nezávislých států* (SNS), jehož součástí bylo 11 postsovětských republik včetně všech těch středoasijských³³. Myšlenka dalšího sjednocování za ekonomickým účelem se zrodila v Kazachstánu v roce 1995³⁴. O šest let později vzniklo *Euroasijské hospodářské společenství* s cílem vytvořit integrovaný trh mezi státy Běloruska, Ruska, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Tádžikistánu a následně připojenému Uzbekistánu.³⁵ Dalšímu ekonomickému propojení došlo v roce 2010, kdy byla realizována celní unie mezi Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem.³⁶

³¹ KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, 297 s. ISBN 80-730-8119-9., s. 85

³² ROUX, Jean-Paul. *Dějiny střední Asie*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Müller. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 435 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-679., s. 335

³³ Turkmenistán vystoupil v roce 2005.

³⁴ BusinessInfo: Oficiální portál pro podnikání a export. *Uzbekistán: Zahraničně-politická orientace* [online]. 1997-2013 [cit. 2013-11-17]. Dostupné z:

<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/uzbekistan-zahranicne-politicka-orientace-19464.html>

³⁵ V Dušanbe skončil summit SNS, zahájen byl summit Euroasijského ekonomického společenství. *Britské listy* [online]. 2007 [cit. 2013-11-27]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/36568.html>

³⁶ KREJČÍ, Oskar. *Analýza na okraj krize v Kyrgyzstánu: Velká hra a geopolitika Střední Asie*. In: *Britské listy* [online]. 2010 [cit. 2013-11-27]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/52057.html>

Některé středoasijské státy disponují značnou výhodou, že se na jejich území nachází nemalé zdroje nerostných surovin³⁷. Na ně byla navázaná průmyslová výroba, která byla velkým potenciálem pro případné zahraniční investory. Záleželo proto na rozhodnutí vůdčích autorit každého státu, jak rychle proběhnou ekonomické reformy a změny legislativy k otevření svých trhů pro zahraniční investory, či jakým směrem se vydají hledat nová zahraniční odbytíště.

Jakým způsobem se s těmito cíli vypořádaly jednotlivé autority Uzbekistánu a Kazachstánu porovnávají následující podkapitoly.

Kazachstán³⁸

Prezident Nararbajev, který byl zvolen v roce 1990 ještě Kazašské SSR, vyhlásil o rok později nezávislost Kazachstánu a nadále zůstal úřadovat na prezidentském postu. I když měl prezident v komunistickém období blízko ke stranickým elitám, po rozpadu SSSR nastal zásadní obrat. Prosazoval vlastní styl vládnutí a nepodporoval na rozdíl od prezidenta Karimova v sousedním Uzbekistánu staré sovětské elity. Hned po vyhlášení nezávislosti chtěl rychle prosadit reformy tržního hospodářství, což narazilo u parlamentu, který ovládaný ještě starými elitami s rychlými reformami nesouhlasil. Aby prezident předešel neshody s budoucím parlamentem, ve volbách do parlamentu v roce 1994 zmenšil počet křesel a volené poslance si předvybral. Volby označeny zahraničními pozorovateli za zmanipulované byly vyhlášeny za neplatné a parlament, který se obdobně jako ten minulý nemohl shodnout s prezidentem, byl rozpuštěn. Prezident tuto situaci jako nutnost reformování ústavy a omezení moci parlamentu, což vyústilo v roce 1995 k opětovnému snížení poslanců³⁹ a ke změně státního zřízení z poloprezidentského na prezidentský systém vlády. Po rozpuštění parlamentu měl prezident volnou ruku v prosazování reforem. Během tří měsíců prosadil dokonce více jak 50 zákonů.

Nazerbajev si udržel i své prezidentské křeslo až do dnes. V prezidentských volbách v roce 1999 svého protivníka politicky zdiskreditoval a poslal do vězení, v roce

³⁷ Uzbekistán disponuje zemním plynem, zlatem, mědí, zinkem; Kazachstán ropou, železnou rudou, uhlím, zinkem a mědí; Kyrgyzstán zlatem, uranem a uhlím. francouz 341

³⁸ BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015. s. 47-65

³⁹ z původních 360 poslanců na 177, později na 102

2005 vyhrává Nazarbajev, dokonce se ziskem více jak 90 % hlasů (zahraniční pozorovatelé si opět stojí za nekorektností voleb). O dva roky později mění Ústavní soud ústavu, ve které má Nazarbajev zajištěno doživotní prezidentské křeslo.

Uzbekistán⁴⁰

Uzbecký prezident Islam Karimov byl stejně jako Nazarbajev zvolen do úřadu ještě před pádem SSSR v roce 1990, o rok později vyhláší uzbeckou samostatnost a také vyhrává prezidentské volby, které jsou zahraničními pozorovateli stejně jako v případě Kazachstánu označeny za nespravedlivé.

Karimov na rozdíl od Nazarbajeva neprovedl téměř žádné personální změny. „Své lidi“, kterým mohl věřit, potkal již během své komunistické kariéry, která byla zakončená ve Státní uzbecké plánovací komisi rady ministrů a vládním úřadě plánované ekonomiky (Gosplan). Karimova ovlivnila předchozí funkce v Gosplanu, proto po revoluci preferoval postupný přístup přechod k tržnímu hospodářství.

V mnoha rozhovorech dával najevo, že tržní ekonomika není vhodná pro Uzbekistán. Rád by následoval „čínský model“ s omezenými reformami. Ve své knize *Uzbekistan on the threshold of 21st century* vysvětluje, že uzbecký tržní model zahrnuje státní regulace. Pro podporu tohoto tvrzení udává, že je těžké hladce přejít z plánované ekonomiky na princip tržního hospodářství, když je regulativní role státu ignorována. Nemůže být tudíž překvapující, že Karimov pokračoval ve státem řízené ekonomice. Nicméně ne vše bylo pro dobro ekonomiky a udržení sociální stability⁴¹ v Uzbekistánu. Reformy byly někdy zpožděny záměrně kvůli ochraně politických a ekonomických zájmů elit.

Stejně jako Nazarbajev si i Karimov pojistil v ústavě ničím nelimitovanou dobu v prezidentském křesle.

Privatizace

Strategie prezidenta Nazarbajeva byla zacílena na rychlé zapojení do mezinárodních struktur. V roce 1992 a 1993 se začalo s implementováním tržně orientovaných reforem. Privatizační program se týkal nejdřív menších a středních

⁴⁰ BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015., s. 29-45

⁴¹ Pro udržení sociální stability došlo ke zvýšení výdajů na armádu. BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan.*, s. 32

podniků, velké podniky začaly svou transformaci od roku 1997 a díky významným menšinovým podílům ve strategických sektorech jako energetika a telekomunikace lákaly zahraniční investory (na rozdíl od Uzbekistánu). Zpráva Světové banky z roku 1999 uvádí, že kazašské HDP bylo tvořeno až dokonce z 60 % soukromým sektorem, čímž se přiblížil k zemím jako ČR, Maďarsko a Polsko.⁴²

Sousední Uzbekistán začal stejnými reformami jako Kazachstán. Byl vytvořen privatizační program pro nejdříve malé, střední a následně velké podniky. Ekonomové *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD) zjistili, že privatizace neprobíhala čistě, podniky byly převáděny do rukou bývalého vedení daných podniků. Velké podniky oblasti energetiky a telekomunikací privatizovány nebyly.

Po uzbecké reformě zemědělské politiky sice stát poskytl půdu farmářům, ale u strategických komodit jako je bavlna a pšenice pouze k dlouhodobému pronájmu.⁴³ Produkce těchto komodit i nadále podléhá státnímu plánování a kontrolám. Farmáři musí splnit určitý plán produkce určený státem, stát vykoupí za předem určené nízké ceny tuto produkci od farmářů, kterou následně prodá na světovém trhu za tržní ceny. Na rozdíl cen pak stát vydělává.

Podpůrné fondy Mezinárodního měnového fondu

Kazachstán měl od Mezinárodního měnového fondu dva podporující fondy - *Stand-by arrangement* (SBA) a *Extended Fund Facility* (EFF), které byly implementovány v roce 1994 a 1996. Podmínkou pro čerpání financí z těchto fondů bylo ukončení všech transakčních omezení na běžném účtu. Hodnocení MMF ekonomů označilo rok 1995 od nezávislosti za nejúspěšnější, jelikož se pomocí SBA fondu podařilo snížit inflaci a platební bilance na tom byla lépe, než se očekávalo. Pokrok se dočkal také v oblasti privatizace a restrukturalizace státních podniků, jelikož jejich pokles produkce se začal stabilizovat.

Uzbekistán přistoupil na podmínky zavedení podpory pouze fondu *Stand-by Agreement* (SBA) od Mezinárodního měnového fondu o rok později. SBA fond poskytoval finanční podporu na zrychlení tržně orientovaných reforem a redukování

⁴² BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015., s. 61

⁴³ MELVIN, Neil J. *Uzbekistan Transition to Authoritarianism*. London: Routledge, 2000. ISBN 978-020-3645-611., s. 78

počtu zásahů státu do ekonomiky. V téže roku došlo ke větší liberalizaci zahraničního obchodu, což pro export znamenalo snížení dříve vytvořených exportních kvót ze 70 produktů na pouhé tři, zato ty nejpodstatnější, mezi které patřila bavlna, zemní plyn a zlato. Karimov sice prováděl reformy k liberalizování trhu, ale vždy za podmínek alespoň nepřímé kontroly státu.

Pozitivního hodnocení se v polovině 90. let pro Uzbekistán na rozdíl od jeho souseda nedostalo. Upadl do krize a došlo k zásadnímu reformnímu obratu. Krize byla způsobena kombinací snižování světových cen bavlny i zlata, stagnací exportu, neúrodě bavlny a zejména pšenice, která musela být dovážena ze zahraničí za téměř dvojnásobné ceny⁴⁴. Toto zvýšení cen pšenice alespoň přimělo změnu zemědělské politiky. Bavlna přestala být monokulturní plodinou, byla snaha dosáhnout vlastní produkce a tím snížení závislosti na dovozu.

Podle MMF tabulek Uzbekistán výrazně podporoval zemědělství, což bylo v rozporu s cíli, které žádaly redukcí státní podpory v ekonomice a její uvolnění. MMF se snažil vyřešit problém uzbecké krize s nabídkou upravení podmínek splátek, uzbecká vláda ovšem přerušila plnění kritérií, proto MMF pozastavil finanční tok z SBA fondu.

Směnný kurz

Velkým tématem byla směnitelnost měny. Zatím co Kazachstán osvobodil směnný kurz v roce 1996, Uzbekistán s touto směnitelností váhal do roku 2003, ale po něm tato směnitelnost není plně svobodná.

Kazachstán přešel na vlastní měnu *tenge* v roce 1993. O tři roky později přijal Článek VIII Mezinárodního měnového fondu, kterým dal souhlas k úplné konvertibilitě měny.

Uzbekistán přešel na vlastní měnu *uzbeckého sumu* v roce 1994 a prosazoval vlastní politiku směnného kurzu, která obsahovala např. omezení objemu směnné částky⁴⁵. O tři roky později zavedl Uzbekistán „*multiple exchange rate regime*“, který kombinoval fixní a volný měnový kurz. Jednotlivé fixní kurzy byly rozdílně určeny nejen pro strategické komodity na export, import, ale i pro jednotlivce v bankách. Tímto krokem se opět stát přiblížil k další kontrole části té ekonomiky, které by se zdála být

⁴⁴ Zvýšení ceny pšenice bylo až 64%, z 153 USD/t na 251 USD/t. BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan.*, s. 36

⁴⁵ Volná směna byla v rozmezí 250-1000 USD.

mimo její dosah. Tento „zkreslený“ směnný kurz byl udržován až do roku 2003, jelikož vláda nechtěla pokračovat v další hospodářské integraci, jelikož byl pro ni byla tato strategie příznivá. Nakonec Uzbekistán v říjnu také přijal Článek VIII Mezinárodního měnového fondu, s tím, že se mimo jiné zavázal k omezení diskriminačních měnových praktik, ovšem za podmínek snížení inflace pod 20% hranici a dostatečné úrovně devizových rezerv. I přes to, že Uzbekistán přijal Článek VIII, volná směnitelnost měny není praktikovaná dodnes.

Nejen Uzbekistán, ale i Kazachstán postihly ekonomické krize. První v roce 1998 s jeho největším obchodním partnerem – Ruskem - došlo ke znehodnocení rublu, což Kazachstánu způsobilo velké finanční problémy, které v sobě zahrnovaly mimo jiné růst inflace. Makroekonomické výsledky z roku 2000 ukazovaly již lepší výsledky, které byly dosaženy hlavně pomocí příhodně vysoké světové ceny ropy.

Během finanční krize v roce 2008 čerpal Uzbekistán výhodu izolovaného trhu s minimálním počtem zahraničních půjček, jelikož na něj krize neměla téměř žádný dopad. Navíc v období krize zahraniční investoři začali nakupovat zlato jako doplněk jejich portfolií, což Uzbekistánu jako významnému exportéru zlata výrazně pomohlo. Na Kazachstán se krize podepsala více, jelikož je více integrován do mezinárodních ekonomických struktur. Stát musel zachraňovat největší kazašské banky a vynaložit značné finance na podpoření ekonomiky.

Závěr reforem

Reformy středoasijských států by měly být analyzovány z historického, politického a ekonomického hlediska. Uzbekistán po osamostatnění zpočátku vyvinul úsilí aplikovat ekonomické tržně orientované reformy, nicméně po později po problémech s platební bilancí přistoupil ke strategii restriktivní politiky. Karimov prováděl pouze dílčí reformy, státní kontrola zahrnovala oblasti zemědělství (produkce bavlny), nerostných surovin i bankovní systém. Paradoxní je, že dílčí reformy byly v Uzbekistánu zavedeny kvůli stabilitě, místo toho ovšem vytvořily podmínky hospodářské stagnace. Postupné reformy a nenařazení se na mezinárodní finanční systém eliminovalo výrazné dopady finanční krize v roce 2008, které výrazněji zasáhlo

ostatní státy. Jestli byly postupné reformy chybné, nebo správné, to záleží na pohledu hodnotitele, jestli je stoupencem gradualismu, nebo naopak šokových reforem.⁴⁶

V sousedním Kazachstánu byla situace opačná, Nazarbajev prosadil pomocí nedemokratických strategií šokové reformy a navázal i jiné obchodní vztahy než pouze s Ruskem.⁴⁷ I přes to, že zemi zasáhla finanční krize v roce 2008, podle současných tabulkových ekonomických ukazatelů si daří lépe, než Uzbekistán, ač rozložení pracovních síl v ekonomice podle sektorů je podobné⁴⁸ a obě země ekonomicky rostou.

Rozdíl v ekonomikách je patrný na hodnotách HDP na obyvatele, či hodnotou obyvatelstva pod hranicí chudoby. Kazachstán snížil hranici chudoby od roku 2001 z 30 % na 5,3 %⁴⁹ (2011), zatím co Uzbekistán za stejné období 25,8 % na 17 %⁵⁰. Hodnota HDP čítala v roce 2012 pro Uzbekistán pouze 3 600 dolarů⁵¹ na obyvatele (hodnota kazašského HDP činila 14 100 dolarů⁵²), což je srovnatelná hodnota s Moldavskem - nejchudším evropským státem. Proto obyvatelé Uzbekistánu vyhledávají doplnění svých příjmů za hranicemi země a migrují za prací do Ruska, nebo právě do sousedního Kazachstánu. Podle odhadů Světové banky tvořily remittance v roce 2007 až 12 % HDP země, tato výše se udržuje dodnes.⁵³

⁴⁶ BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015., s. 99

⁴⁷ Zatím co pro Uzbekistán je hlavním exportním partnerem Čína, Kazachstán, Turecko a Rusko, pro Kazachstán je to Čína, Rusko a státy EU. CIA. *The world factbook: Uzbekistan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html> a CIA. *The world factbook: Kazakhstan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>

⁴⁸ Za rok 2012 poměr zemědělství/průmysl/služby - 25,8 %, 11,9 %, 62,3 % hodnoty pro Kazachstán, hodnoty pro Uzbekistán 25,9 %, 13,2 %, 60,9 %, tamtéž

⁴⁹ CIA. *The world factbook: Kazakhstan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>

⁵⁰ CIA. *The world factbook: Uzbekistan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>

⁵¹ Central Intelligence Agency: *The World Factbook. Country comparison: GDP per capita (PPP)* [online]. [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html?countryName=Uzbekistan&countryCode=uz®ionCode=cas&rank=169#uz>

⁵² tamtéž

⁵³ BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015., s. 45

5 Migrace

Při zkoumání současné migrace je třeba vzít v úvahu její historii a s ním spojenou politiku zejména z časů nadvlády Sovětského svazu. Ten s poměry ve Střední Asii a potažmo i Uzbekistánu zahýbal tak výrazně, že jeho vliv je možné sledovat dodnes.

5.1 Vývoj migrace v Uzbekistánu

Migrace za Sovětského svazu

Během Stalinovy diktatury v SSSR (1927-1953) došlo k velkým přesunům obyvatelstva. Stalin, který v letech 1917 až 1923 zastával funkci Lidového komisaře pro národnosti, se díky této pozici dobře vyznal v národnostním složení státu a angažoval se v novém, důmyslném zakreslování hranic nejen ve Střední Asii.

Deportace národů

V letech 1936 až 1952 Stalin násilně deportoval více jak 3 miliony obyvatel Sovětského svazu. Vláda měla také během války připravené plány na deportaci uzbeckých Karakalpaků a poválečné plány na odsun 2,5 mil. Židů, které nakonec nerealizovala.

Násilné přesuny začaly Poláky v roce 1936, kdy bylo přesunuto na 60 tis. osob do nynějšího Kazachstánu, následovalo 172 tis. Korejců (1937), kteří byli přesunuti do Kazachstánu a Uzbekistánu⁵⁴.

V období 40. let bylo do Střední Asie násilně dosídleno 1,2 mil Němců (1942), kteří směřovali zároveň i na Sibiř, dále 68 tis. Karačajů (1943), 93 tis. Kalmyků (1943), 362 tis. Čečenců (1944), 134 tis. Ingušů (1944), 37 tis. Balkarů (1944), 183 tis. Krymských Tatarů z Ukrajiny (1944) a 200 tis. Meschetských Turků (1944).

Dočasná migrace během 2. světové války

Během předválečných a válečných let bylo přímo do Uzbekistánu deportováno 600 tis. Korejců, Povolžských Němců, Balcharů, Krymských Tatrů, Meschetských Turků a Řeků.⁵⁵

⁵⁴ do Uzbekistánu přímo 75 tis. osob

⁵⁵ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

Během druhé světové války bylo také do Uzbekistánu dočasně evakuováno 1,2 milionu obyvatel. Byli to především zkušení tovární dělníci a představitelé KSSS s rodinami z Ruska a Ukrajiny, které sem přes Ural nechal Stalin transportovat společně s více než stovkou továrem, které byly rozmontovány, aby nepadly do rukou nepřítele. Některé byly složeny již v oblasti Uralu, ale další pokračovaly na východ. I v okolí Taškentu se tak podílely se na válečné výrobě, třebaže objemu předválečné produkce dosáhly až v roce 1943. Evakuovaní pracovníci se pak po skončení války vrátili do svých domovů.⁵⁶

Pracovní migrace

Od padesátých do sedmdesátých let převažovala především migrace z evropské části Ruska a Ukrajiny do Uzbekistánu. Sovětský svaz totiž potřeboval odborníky na rozvoj průmyslu v regionu Střední Asie, který byl jedním z nejzaostalejších v rámci Sovětského svazu. Sovětský svaz sice mohl zaškolit místní pracovní sílu, ale levnější variantou bylo poslat vyškolené odborníky přímo do rozvojových regionů, než v těchto regionech budovat školící centra pro místní obyvatele. Pro konkrétní představu, během šedesátých let nejvíce migrantů směřovalo do Kazachstánu (1083 tis.), na Kavkaz (763 tis.), na Ukrajinu (419 tis.) a do Uzbekistánu (409 tis.), naopak nejvíce jich odcházelo z Povolží (845 tis.), z centrálního Ruska (611 tis.) a z Uralu (595 tis.).⁵⁷

Trend imigrace do Uzbekistánu se během osmdesátých let obrací a dochází k emigraci z uzbeckých urbánních oblastí, jelikož evropská pracovní síla migrovala více na sever⁵⁸. Proces emigrace akceleruje po rozpadu Sovětského svazu.

⁵⁶ Histclo. *World War II: Soviet Civilians: Evacuations* [online]. 2011 [cit. 2013-07-18]. Dostupné z: <http://histclo.com/essay/war/ww2/cou/sov/home/civ/sc-evac.html> a The Great Soviet WWII Mobilization and Forced Evacuation to Uzbekistan. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013 [cit. 2013-06-15]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/User:Ggaddar/The_Great_Soviet_WWII_Mobilization_and_Forced_Evacuation_to_Uzbekistan

⁵⁷ GANG, Ira N. a Robert C. STUART. Mobility Where Mobility Is Illegal: Internal Migration and City Growth in the Soviet Union. *Jurnal of Population Economics*. 1999, č. 12, s. 117-134.

⁵⁸ Za roky 1981-5 205 tis.; 1985-9 až 479 tis., v dalších pěti letech došlo k poklesu tohoto počtu na 364 tisíc. AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

Vnitřní migrace

Ač v roce 1970 migrovalo 14 mil. Sovětů, z toho téměř 10 mil. směřovalo do měst (především z Centrálního, Povolžského, či Uralského regionu RSFSR), zbytek na venkov (především ze Severokavkazského a Centrálního regionu RSFSR a Kazašské SSR)⁵⁹, uzbeckých statistik se tato vysoká čísla netýkala. Uzbekové se jako národ vyznačoval nízkým stupněm mobility. Během let 1968-70 migrovalo pouze 1,4 % všech Uzbeků, což je mizivé procento v porovnání s Rusy (6,7 %), a ostatními uzbeckými sousedy (Kazaši 4,6 %, Kyrgyzové 2,5 %, Tádžikové 2,2 %). Porovnatelně nízkou mobilitu s Uzbeky měli tehdy i Turkmeni (1,4 %).⁶⁰

Migrace po rozpadu SSSR

Po získání samostatnosti nejen v Uzbekistánu, ale i v dalších socialistických zemích nastal trend rapidního růstu migrace a to z důvodu návratu některých etnik do svých mateřských států. Tento proces dosáhl svého vrcholu v polovině 90. let a končí rokem 2000 a je odhadováno, že v celém bývalém SSSR ji využilo přibližně 9 milionů lidí⁶¹.

Jednou z příčin návratu byla silné nacionálně zaměřené politiky nově vzniklých států, které mohly vyústit až etnické konflikty, či návrat nuceně vysídlených etnik během stalinského teroru, nebo evakuací za druhé světové války.⁶² Přímo Uzbekistán opustily v tomto období 4 miliony lidí, přičemž Turkmeni odešli do Turkmenistánu a Kazaši do Kazachstánu (přibližně 300 000 migrantů na jih země⁶³). Kazaši mohli dokonce využít vládního programu pro „návrat do vlasti“, ve kterém každá rodina

⁵⁹ BALL, Blaine a George J. DEMKO. Internal Migration in the Soviet Union. *Economic Geography*. 1978, roč. 54, č. 2, s. 95-114.

⁶⁰ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 15

⁶¹ Weighing the Political and Economic Motivations for Migration in Post-Soviet Space: The Case of Uzbekistan. *Europe-Asia Studies* [online]. 2006, roč. 58, č. 5, 653 - 677 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/20451243?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101876699721>, s. 653

⁶² RADNITZ, Scott. Weighing the Political and Economic Motivations for Migration in Post-Soviet Space: The Case of Uzbekistan. In: *Europe-Asia Studies*. Glasgow: Taylor & Francis, Ltd., 2006, s. 653-677. 58., 5. ISSN 09668136. DOI: 10.1080/09668130600731003.

⁶³ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 8

dostala určitý obnos peněz a příspěvek na ubytování. Obyvatelé Kazachstánu nebyli s příchodem navrátilců příliš nadšeni, jelikož v daných jižních regionech vzrostla nezaměstnanost (navrátilci nebyli tolik kvalifikovaní) a kriminalita.

Ze Střední Asie také odcházeli Rusové, mezi lety 1991 až 1994 se počet těchto emigrantů odhaduje na 2-4 miliony. Ze samotného Uzbekistánu je uveden téměř 1 milion emigrantů.⁶⁴ Další minoritou byli uzbeckí židé, kteří odešli většinou do USA, či Izraele.⁶⁵ Meschetským Turkům byl dovolen odchod už v roce 1968, přesto ještě v roce 1989 jich ve Ferganě žilo 105 tisíc. Po etnických nepokojích v Andižonu v roce 2005 jich bylo 70 tisíc evakuováno do Tádžikistánu. Na Ukrajinu bylo v roce 1996 zpětně repatriováno na čtvrt milionu Krymských Tatarů, většina právě z Uzbekistánu.⁶⁶ Další zdroje uvádějí odhady 105 tisíc a některé dokonce jen 56 tisíc.⁶⁷ V roce 1989 čítala tatarská komunita v Uzbekistánu na 189 tisíc lidí. Další velmi zajímavou minoritou žijící v Uzbekistánu byli Korejci, kterých v roce 1989 bylo na 183 tisíc. Tato minorita je zajímavá z hlediska jejího vývoje po rozpadu SSSR. Od samostatnosti do roku 1999 jich emigrovalo 81 tisíc zpět do Koreje, nicméně dalších 64 tisíc se jich dočasně přistěhovalo jako pracovníků korejských firem. Korejci obsadili klíčová místa v uzbecké ekonomice, průmyslu a bankovníctví, a navíc se jim také dostává podpory ze strany Jižní Koreje jako státu.⁶⁸

Nicméně i po rozpadu SSSR ne všechny národnosti (Němci, Tataři a Meschetsští Turkové) dříve deportované do Střední Asie měly povoleno odejít. Až v roce 1992 se i přes zákaz povedlo 850 tisícům bývalých Povolžských Němců vystěhovat do Německa (z toho bylo 41 tisíc z Uzbekistánu) a v roce 1999 se odhadovalo, že jich v Uzbekistánu žije ještě 6 tisíc.

⁶⁴ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 8

⁶⁵ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

⁶⁶ Migration - Ukraine. *Encyclopedia of the Nation* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Ukraine-MIGRATION.html#b>

⁶⁷ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

⁶⁸ tamtéž

Migrace probíhala ale i v opačném směru, z Kyrgyzstánu a Tádžikistánu proudili vracející se Uzbekové. Z Tádžikistánu přicházeli také samotní Tádžikové z důvodu občanské války⁶⁹.

Migrace v současném Uzbekistánu

Podle posledního sčítání v Uzbekistánu žije 28 128 600⁷⁰ obyvatel, díky čemuž jeho populace představuje téměř polovinu obyvatel Střední Asie. Uzbekové byli vždy usedlým národem, na rozdíl od např. kočovných Kyrgyzů, nicméně nynější migraci je možné nazvat jako jakýsi novodobý nomádismus⁷¹, jelikož migranti se vrací zpět domů, tak do zahraničí na ta stejná, již zmapovaná místa, tak jako nomádi mají ta svá. Tlak, který donutil migraci Uzbeků až za hranice jejich státu, vznikl na základě ekonomických dopadů vyvolaných rozpadem Sovětského svazu. Po osamostatnění se ekonomika potýkala se záporným HDP, propadem v oblastech průmyslu i zemědělství, vysokou inflací, skokovým nárůstem nezaměstnanosti (i přesto, že po rozpadu stát vytvořil 2 miliony⁷² pracovních míst), apod. Všechny tyto okolnosti způsobily výrazný pokles životní úrovně. Ačkoliv se stát dokázal vypořádat s ekonomickými propady, v dnešní době životní úroveň není stále uspokojivá. Jedním z nabízejících se vysvětlení je silný tlak na pracovní trh vyvolaný silnými ročníky, jež dosáhly produktivního věku (viz **Graf 1 Věková pyramida Uzbekistánu v roce 2012**) a nemohou nalézt uplatnění na trhu práce (převážně v rurálních oblastech). Jednou z cest, kterou se místní obyvatelé snaží vypořádat s nesnázemi, je vnitřní a zejména vnější pracovní migrace.⁷³

⁶⁹ Občanská klanová válka probíhala v letech 1992-1997, jelikož funkcionáři ve vedoucích pozicích pocházeli pouze z oblasti Leninabádu, s čímž nebyli spokojeni především představitelé z oblastí Garmu, Kurgan-Tjube a

Gorno-Badachšánu, kteří se tak cítili být odsunuti na okraj při rozhodování na politické scéně.

<http://psychologie.dev.czu.cz/hks/Tadzikistan.pdf>

⁷⁰ The World Factbook: Uzbekistan. CIA [online]. 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z:

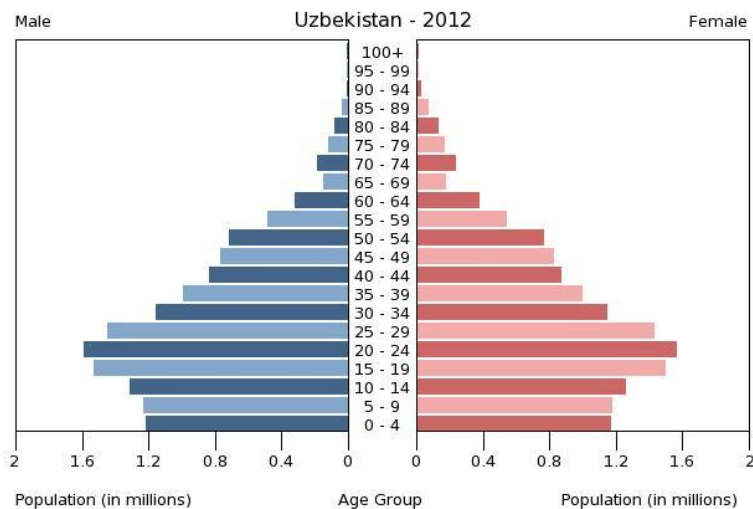
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>

⁷¹ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z:

http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf

⁷² RODRÍGUEZ RIOS, Roger. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *Migration perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: IOM, 2006. ISBN 9789290692509., s. 134

⁷³ tamtéž, s. 135

Graf 1 Věková pyramida Uzbekistánu v roce 2012

zdroj: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/population/UZ_popgraph%202012.bmp

Vnitřní migrace

V celkových číslech se Uzbekistán urbanizuje pomalým tempem. Nicméně během první dekády existence samostatného státu více jak 2 miliony Uzbeků opustilo vesnické oblasti a odstěhovalo se do měst. Ovšem naproti tomu také přibližně 1,7 milionu obyvatel Uzbekistánu podstoupilo proces přesně opačný, tj. vystěhování se z měst na vesnice.⁷⁴

Pro Střední Asii je i v současné době typickým jevem vysoké procento venkovského osídlení. Ještě v devadesátých letech 20. století žilo přes 60 % obyvatelstva na venkově.

Vysvětlení pro tak vysoké osídlení venkova je možné odůvodnit nejen ekonomickými, ale hlavně sociálními příčinami. Za velkého populačního boomu zejména na venkově se předpokládalo, že tento boom vyvolá *push-pull* efekt, který přinutí obyvatele venkova se odstěhovat do měst. Tento efekt ovšem neproběhl.

Výzkumy, zabývající se tímto neobvyklým jevem, se jednotně shodují v kulturních příčinách (tradice, zvyky a samotný způsob života), ze kterých vychází demografické chování populace. Brzké sňatky, vysoká porodnost, velmi málo rozvodů vedlo k růstu velkých rodin a tím snížení jejich mobility. Průměrná velikost

⁷⁴ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

středoasijské rodiny byla v roce 1979 šest členů⁷⁵, což je oproti evropským státům dvojnásobně vyšší hodnota. Tempo přirozeného přírůstku byl ve Střední Asii ještě v roce 1988 třikrát vyšší než ve zbytku SSSR. Kromě velikosti rodiny bylo další překážka k migraci nižší vzdělání a kvalifikace spolu. Neochota stěhování do měst byla dále podpořena odlišným kulturním prostředím měst obydlených zejména evropskými přistěhovalci⁷⁶.

Z ekonomického hlediska domácnosti disponovaly menšími náklady na bydlení, větší obytné prostory, které vytvořily vhodné podmínky pro zakládání velkých rodin. Dalším důvodem pro setrvání rodin na venkově byly vysoké výdělky z prodeje vlastní produkce. Ovšem toto tvrzení někteří autoři popírají, jelikož výdělky z vlastní produkce statisticky stále zaostávaly za sovětským průměrem, záleželo na geografickém umístění vesnice. Jestliže se vesnice nacházela daleko od města, prodej produktů venkovských nefarmářům negeneroval vysoký zisk.⁷⁷ Dále záleželo na období, ve kterém stát nařizoval plán produkce a určoval výkupní ceny. Jestliže byla produkce vyšší než naplánovaná, družstva ji mohla prodávat za tržní (reálné) ceny, výdělek nebyl samozřejmě daněn a nikde přiznáván. Výkupní státní ceny byly až do 70. let výhodné, byly vyšší než náklady na produkci, překročení plánu a dodatečné zisky nebyly tolik důležité, jako tomu bylo od 70. let. Stát totiž začal sledovat produktivitu a celkovou zemědělskou efektivitu, výkupní ceny se začaly vyrovnávat, náklady naopak zvyšovat díky přezaměstnanost v agrárním sektoru. Životní úroveň rodin na venkově začala klesat. Proto byl pro zemědělská družstva důležitý výnos z dodatečné (nadplánové) produkce.⁷⁸

V 90. letech byla ekonomická situace kritická, venkov živil město, bylo téměř nutností mít příbuzné na venkově.⁷⁹ V současné době se situace zlepšila, nicméně

⁷⁵ PATNAIK, Ajay. *Agriculture and rural out-migration in Central Asia, 1960–91. Europe-Asia Studies* [online]. 1995, vol. 47, issue 1, s. 147-169 [cit. 2013-09-24]. DOI: 10.1080/09668139508412248. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139508412248>, s. 159

⁷⁶ Ti přicházeli do Střední Asie v 50. letech 20. století z Evropy, aby zaplnili volná místa v průmyslu, jelikož byli kvalifikovaní.

⁷⁷ LEWIS, Robert A, Robert R CHURCHILL a Amanda TATE. *Geographic perspectives on Soviet Central Asia*. New York: Routledge, 1992, xv, 323 p. ISBN 04-150-7592-0., s. 166

⁷⁸ PATNAIK, Ajay. *Agriculture and rural out-migration in Central Asia, 1960–91. Europe-Asia Studies* [online]. 1995, vol. 47, issue 1, s. 147-169 [cit. 2013-09-24]. DOI: 10.1080/09668139508412248. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139508412248>, s. 156

⁷⁹ Během terénního výzkumu v Moldávii (2009) patřilo zásobení města venkovem do běžné praxe.

respondentka Rona (30 let, žijící v Taškentu) si během rozhovoru zasteskla, že nemají žádné příbuzné na venkově a musí všechnu zeleninu i maso kupovat ve městě. (viz Obrázek 4, 8.3 Fotografická příloha)

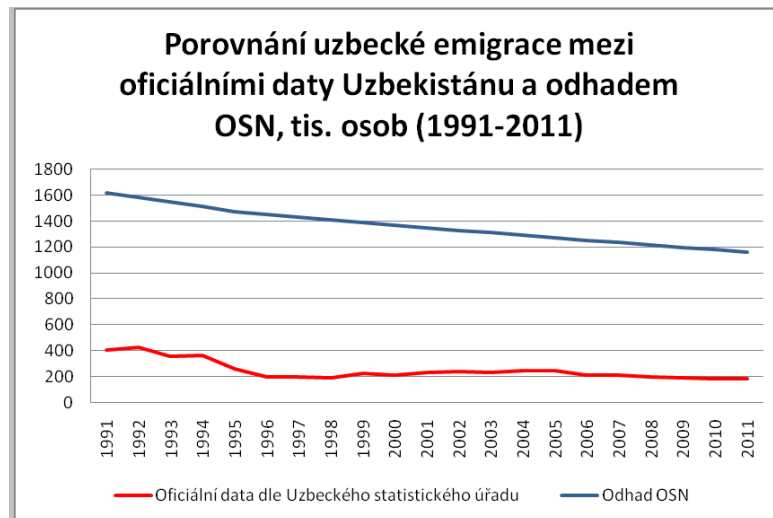
Osídlení venkova a měst v Uzbekistánu se od rozpadu Sovětského svazu do dnešní doby téměř nezměnilo. Poměr obyvatel žijících v rurálních oblastech je 65 % k městskému obyvatelstvu 35 %. I v současné době mají obyvatelé venkovských oblastí výhodu nad městem v podobě privátního hospodaření. Nicméně v městských ani venkovských oblastech není situace uspokojivá, a i když obyvatelé v Uzbekistánu práci mají, jsou nuceni vycestovat kvůli nízkému příjmu, nebo nepravidelným výplatám. Existují i takové případy, ve kterých migranti jezdí do zahraničí pouze na sezónní práci a po příjezdu se vrátí do své původní práce.

5. 2 Statistiky vnější uzbecké migrace

Moderní svět se díky novým technologickým a komunikačním vymoženostem stále zmenšuje, přesto ani díky tomuto zmenšení, nebo možná právě kvůli němu, je migrace stále živým fenoménem. Již tradičním lídrem mezi zeměmi s největším počtem migrantů je USA, údaje z roku 2010 hovoří o téměř 43 milionech migrantů. Druhá pomyslná příčka patří bývalé druhé supervelmoci, Rusku. V tomto případě se jedná o 12 milionů lidí. Třetí je v tomto ohledu Německo, jehož nejsilnější evropská ekonomika poskytovala domov více jak 11 milionům migrantů.⁸⁰

Současné statistiky uzbecké migrace sledované jak světovými organizacemi, tak Uzbekistánem samotným se diametrálně rozcházejí. Je to dáno několika důvody, závisí na zdroji, odkud jsou čísla přijímána. Jestliže se jedná o oficiální státní uzbecká data, čísla jsou nižší, jelikož uzbecká vláda se snaží migraci skrýt. Naopak data od nezávislých organizací, která odhadují i nelegální migraci, jsou výrazně vyšší. Ale i v nich se mohou vyskytnout odchylky na základě autora a jeho zvolené metodiky. Například OSN vytváří vzhledem k Uzbekistánu pouze odhady podle migračních trendů přes průměrování, které odvozuje ze statistik sousedních států, která poskytují světovým organizacím věrohodnější data než Uzbekistán.

⁸⁰ *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 1 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

Graf 2 Porovnání uzbecké emigrace mezi oficiálními daty Uzbekistánu a odhadem OSN

zdroj: UNITED NATIONS POPULATION DIVISION. *International Migrant Stock: The 2008 Revision* [online]. 2009 [cit. 2013-06-21]. Dostupné z: <http://esa.un.org/migration/> ;

Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике - Демографические данные [online]. 2010 [cit. 2013-06-21]. Dostupné z: <http://www.stat.uz/demographic/> (vlastní zpracování grafu)

Na Graf 2 Porovnání uzbecké emigrace mezi oficiálními daty Uzbekistánu a odhadem OSN lze demonstrovat rozdíl oficiálních dat přiznaných uzbeckými úřady s několika násobně vyššími odhady OSN. Avšak data OSN porovnaná s výroční zprávou Světové banky z roku 2011 uvádí, že v roce 1999 byl počet oficiálních legálních migrantů z Uzbekistánu 131 tisíc, v roce 2001 pouze 44 tisíc osob, a o pět let později více než 330 tisíc migrantů (z toho 105 tisíc migrantů směřovalo do Ruska), což jsou opět jiná čísla.⁸¹ Při přičtení nelegálních pracovníků dále uvádí v roce 2010 téměř 2 miliony migrantů, kdy oproti roku 2005 jich bylo o 200 tisíc více.⁸²

Světová banka dále zařazuje Uzbekistán mezi „Top 10“ emigračních států. Uzbekistán obsadil 6. místo ze skupiny „Evropa a Střední Asie“ (v pořadí za sebou: *Ruská Federace, Ukrajina, Turecko, Kazachstán, Rumunsko, Uzbekistán, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Albánie, Azerbajdžán*⁸³).

⁸¹ *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 264 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

⁸² tamtéž, s. 3

⁸³ tamtéž, s. 25

Migrační směry

Migrační vlna z Uzbekistánu proudí především do nástupnických států SSSR (pořadí podle světové banky za rok 2010: *Ruská Federace, Ukrajina, Kazachstán, Izrael, Kyrgyzstán, Turkmenistán, Lotyšsko, USA, Tádžikistán, Německo*).

Rusko

Nejvíce Uzbeků tedy směřuje do Ruské federace, je to přibližně polovina až dvě třetiny migrantů mířících za prací za hranice své rodné země, opět záleží na zdroji (45 %⁸⁴, 60 %⁸⁵, 70 %⁸⁶). Zpráva Světové banky uvádí, že uzbecká populace v Rusku tvoří dnes přibližně 17 % všech tamních pracovních migrantů, OECD uvádí za poslední dekádu 15 %, s tím že v roce 2010 pouze 13 %. Celkový počet migrantů i s těmi ilegálními za rok 2010 vystoupal až na 12 270 400 obyvatel.

V porovnání s oficiálními údaji z ruského statistického úřadu z roku 2002, které započítaly cizí státní příslušníky s osobami bez státní příslušnosti, jejich součet nepřesáhl ani 3 miliony.⁸⁷ Nicméně i oficiální ruské úřady připouštějí, že se jim daří obsáhnout pouze 20 % z celkového počtu pracovních migrací na území Ruské federace. Proto počet uzbeckých migrantů (legální i nelegálních) odhadli pro rok 2005 na 334 tisíc. Tomu oponovala uzbecká nestátní organizace „*Tong Jahoni*“ tím, že těchto migrantů bylo minimálně 800 tisíc⁸⁸.

Kazachstán

Oblíbeným cílem pracovní migrace je také severní soused Uzbekistánu, Kazachstán. Podle odhadů 16-19 % obyvatel Kazachstánu tvoří migranti. Kazachstán má 17,5 milionu obyvatel a každoročně zde pracuje přibližně 250 tisíc Uzbeků, což

⁸⁴ <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf> s. 5

⁸⁵ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009. ISBN 978-918-5937-578. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>, s. 9

⁸⁶ MAKSAKOVA, Lyudmila. Feminization of Labour Migration in Uzbekistan. In: *Migration Perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: International Organization for Migration, 2006, s. 133-147. ISBN 978-92-9069-250-9. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>, s. 133

⁸⁷ *World Migration Map* [online] Migration Policy Institute. Washington, 2010 [cit. 26. 4. 2010] Dostupný z: <<http://www.migrationinformation.org/datahub/countrydata.cfm?ID=525>>.

⁸⁸ ILKHAMOV, Alisher. *GEOGRAPHIC MOBILITY OF UZBEKS: THE EMERGENCE OF CROSSNATIONAL COMMUNITIES VS. NATION-STATE CONTROL* [online]. Washington D.C., 2006, [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_ilkhamov.pdf, s. 7

přestavuje 12-13 % z celkového počtu uzbeckých migrantů.⁸⁹ Cílem je především Astana a další jižní oblasti země.

Ostatní země

Co se týče zbývajících destinací na seznamu, nejedná se už o příliš významné počty migrantů. Přesto je zajímavé, že Světová banka neuvádí ve svých statistikách Jižní Koreu, kterou respondenti terénního výzkumu uváděly jako jednu z dalších pracovních destinací po Rusku a Kazachstánu, naopak neuváděli Ukrajinu, kterou Světová banka uvádí na druhém místě. I některé odborné publikace se zmiňují o Jižní Koreji jako významném cíli migrantů.⁹⁰ Uzbecká vláda dojednala mezi lety 1995 a 2007 oficiální kontrakty⁹¹, díky kterým bylo zaměstnáno v Jižní Koreji více jak 19 tisíc uzbeckých občanů. Podle posledních informací za rok 2011 přijelo do Jižní Koreje 8 180 Uzbeků, mezi lety 2000-2010 to bylo v průměru 6 tisíc lidí ročně, z toho čtvrtina byla žen.⁹²

Druhá v pořadí udávaná podle dat Světové banky Ukrajina. Během let 1989-1999 emigrovalo do tohoto státu na 187 tisíc osob, mezi kterými byli již zmínění Krymští Tataři. Data z roku 2001 ukazují, že oficiálně žije na ukrajinském území 242 390 uzbeckých občanů⁹³, což kolísá s ukrajinskými výsledky sčítání lidu v témže roce, zdroj uvádí 12 353 Uzbeků⁹⁴.

V roce 2006 bylo evidováno ukrajinskými úřady oficiálně 11 250 uzbeckých imigrantů, zároveň bylo během let 2003 až 2006 zadrženo více jak 4 tisíce nelegálních

⁸⁹ MAKSAKOVA, Lyudmila. Feminization of Labour Migration in Uzbekistan. In: *Migration Perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: International Organization for Migration, 2006, s. 133-147. ISBN 978-92-9069-250-9. Dostupné z:

<http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>

⁹⁰ tamtéž, s. 7

⁹¹ Korejská federace malého a středního podnikání, zdroj: *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 264 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

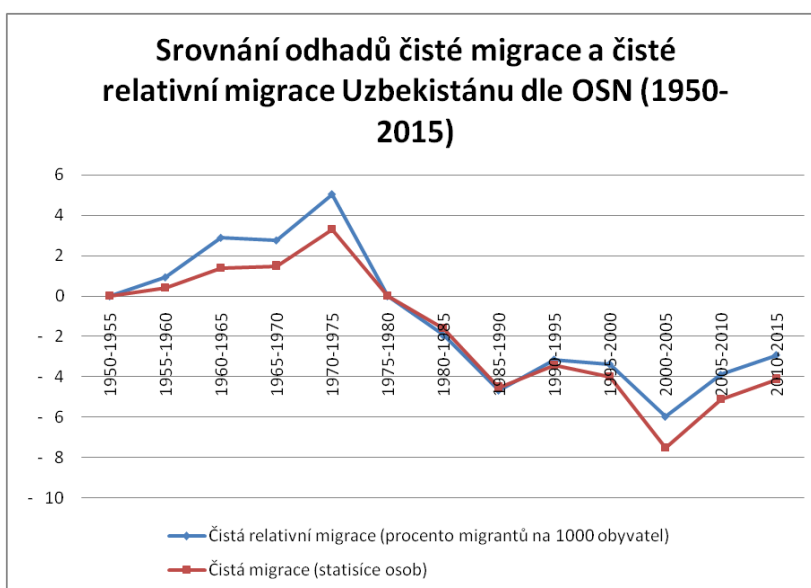
⁹² OECD. *International Migration Outlook 2012: Continues Trends in International Migration*. Paris: OECD Publishing, 2012. ISBN 978-926-4177-208. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2012_migr_outlook-2012-en

⁹³ Migration information source. *Ukraine* [online]. 2006 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.migrationinformation.org/datahub/pdf/UKRAINE.pdf>

⁹⁴ State Statistics Committee of Ukraine. *The distribution of the population by nationality and mother tongue* [online]. 2006 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality_population/nationality_1/s5/?bottom=cens_db&box=5.1W&k_t=00&p=100&rz=1_1&rz_b=2_1%20%20&n_page=6

migrantů za stálého progresivního růstu těchto případů.⁹⁵ Ukrajina je primárně využívána jako transitní země pro vstup do západních zemí Evropské unie, či Spojených států, nicméně slouží jako domov pro politické a náboženské disidenty.

O další zemi, Izraeli, se zmiňují především minulé statistiky v souvislosti s etnickou, či náboženskou migrací po rozpadu Sovětského svazu, jak už bylo výše zmíněno v podkapitole Migrace po rozpadu SSSR.

Graf 3 Srovnání odhadů čisté migrace a čisté relativní migrace Uzbekistánu dle OSN (1950-2015)

Zdroj: *World Population Prospects: The 2012 Revision: Excel Tables - Migration Data* [online]. [cit. 2013-06-21]. Dostupné z: <http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/migration.htm> (vlastní zpracování grafu)

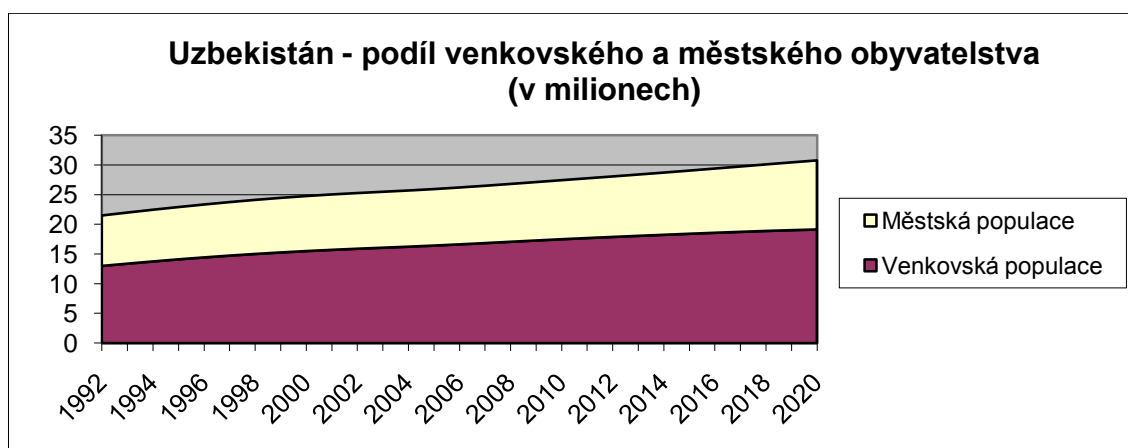
Graf 3 Srovnání odhadů čisté migrace a čisté relativní migrace Uzbekistánu dle OSN (1950-2015) ukazuje vývoj migrace na území dnešního Uzbekistánu od 50. let 20. století do roku 2015. Od 50. let je patrná imigrace nuceně přesunutých národů. Další růst je v 70. letech (končící v 80. letech) již evropskými přistěhovalci, kteří se usazovali v urbánních oblastech a obsazovali pracovní pozice v průmyslu. Po osamostatnění Uzbekistánu nastala výrazná emigrace vracejících se národností do svých domovů. Od roku 2000 začíná prudký nárůst pracovní migrace klesající důsledkem světové ekonomické krize.

⁹⁵ *Migration in Ukraine: a Country Profile*. Geneva: International Organization for Migration, 2008. ISBN 978-929-0684-862. Dostupné z: http://publications.iom.int/bookstore/free/Ukraine_Profile2008.pdf

Vnitřní migrace

Jak již bylo popsáno v podkapitole Migrace v současném Uzbekistánu, zaměřené na rozložení obyvatelstva a jejího tradiční osídlení s nízkou urbanizací, v tomto trendu pokračuje i dnes. Ze statistického pohledu během prvních deseti let existence samostatného státu více jak 2 miliony Uzbeků opustilo vesnické oblasti a odstěhovalo se do měst. Ovšem naproti tomu také přibližně 1,7 milionu obyvatel Uzbekistánu podstoupilo proces přesně opačný, tj. vystěhování se z měst na vesnice.⁹⁶

Následující Graf 4 Podíl venkovského a městského obyvatelstva v Uzbekistánu vyjadřuje procentuální rozdělení venkovské (65 %) a městské populace (35 %). Od samostatnosti do loňského se obě skupiny obyvatel progresivně vyvíjely. Venkovská populace se za 20 let zvýšila o celou třetinu původního stavu na téměř 18 milionů, městská populace se zvýšila pouze o 20 % na 10 milionů lidí.

Graf 4 Podíl venkovského a městského obyvatelstva v Uzbekistánu

zdroj: FAOSTAT. *Food and Agriculture Organization of the United Nation* [online]. [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://faostat3.fao.org/home/index.html#VISUALIZE> (vlastní zpracování grafu)

⁹⁶ AMAN, Alikhan. *Population Migration in Uzbekistan: (1989-1998)*. Tashkent: American University of Central Asia, 1999. Dostupné z: http://src.auca.kg/pdf/POPULATION_MIGRATION_IN_UZBEKISTAN.pdf

5. 3 Typologie vnější migrace pro současný Uzbekistán

Migrací je označován proces prostorového přemísťování osob přes hranice, spojený se změnou místa bydliště na dobu určitou, případně natrvalo.⁹⁷ Migraci je možné dělit podle celé řady kritérií, ať už se jedná o směr migrace (emigrace, imigrace), podle území (vnitřní, vnější), iniciativy (dobrovolná, násilná), délky setrvání (sezónní, trvalá) nebo počtu osob (individuální, kolektivní, masová). Jestliže zařadíme současnou probíhající uzbeckou migraci do těchto dělení, bude se jednat o vnější, tedy mezinárodní emigraci, sezónní a dobrovolnou, jejíž motiv bude ekonomický na určitou dobu trvání a individuální. Migranti jezdí jednotlivě, případně v malých skupinkách, nicméně krajanskou podporu vyhledávají až v zahraničí, nebo do ní již cíleně směřují.

Přestože je možné být na pochybách, jestli je uzbecká migraci pouze ekonomická, je-li brán v potaz uzbecký autoritářský režim, výzkumy nejčastěji potvrzují ekonomické důvody k emigraci. Trvalá emigrace z politických a náboženských důvodů probíhá samozřejmě také (přijímací zemí je Ukrajina), ale není v tak masovém měřítku, jako je tomu právě u dobrovolné pracovní migrace.

Dočasná pracovní vnější migrace

Dočasná pracovní emigrace začíná až rokem 2000, kdy dochází k negativním ekonomickým dopadům rozpadu SSSR. Většina obyvatel rurálních oblastí nemá práci a stát už nemá prostředky na jejich dotování. Do roku 2000 také nebylo také kam vycestovat, státy, které byly z ekonomické stránky výhodné, měly vízovou povinnost. Situace se mění rokem 2000 pro Rusko a od roku 2006 i pro Kazachstán, jelikož obě země začínají ekonomicky růst a pro Uzbeky patří mezi země bezvízového styku.

Profil migrantů

1) migrace nekvalifikovaných migrantů

Do této nejvíce početně zastoupené kategorie spadají muži ve věku 18 – 45 let⁹⁸, nejčastěji pochází z rurálních oblastí, mají ukončené základní vzdělání, nízkou nebo

⁹⁷ Polis. *Migrace* [online]. [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.epolis.cz/page.php?id=28&location=&menu=first&idNotion=6>

⁹⁸ Pokud jde o věk migrantů, Uzbekové jsou nejmladší věkovou skupinou mezi ostatními migranty. Průměr je 37 let, zatímco u Ukrajinců je to 43 let, u Tádžiků o rok více, RODRÍGUEZ RIOS, Roger. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *Migration perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: IOM, 2006. ISBN 9789290692509, s. 138

žádnou kvalifikaci, vyznávají náboženské a tradiční hodnoty. Zaměstnání sice mají, ale za nízkou mzdu, která je jim často vyplácena se zpožděním.

V terénním výzkumu rurálních oblastí, kde je finanční situace nejtíživější, byl vysledován určitý typ migrantů. Oslovené rodiny měly vždy alespoň jednoho člena nebo blízkého příbuzného v zahraničí. Jednalo se o chlapce 85. – 87. ročníku, kteří sami nebo společně se svými otci vydělávali v zahraničí finance na postavení nového domu pro své rodiny. Doma (v Uzbekistánu) na ně čekaly jejich mladé manželky, které byly buď těhotné, nebo krátce po porodu. Další skupinu, kterou je třeba zmínit, jsou již starší otcové rodin, jejichž dcery jsou ve věku vdávání (tzn. 90. - 93. ročník) a je pro ně třeba získat finance na uspořádání svatby a vybavení nové domácnosti.

2) ženská pracovní migrace

Většina publikací, zabývající se pracovní migrací Uzbeků za hranice se také zmiňuje o ženské migraci. Autoři zmiňují původní tradiční roli žen, jejich úloha byla jasně daná, jejich místo bylo doma a hlavním úkolem byla starost o rodinu spolu s celým hospodářstvím včetně práce na poli. S lepším vzděláním a se změnou životního stylu již za SSSR, začaly ženy postupně pracovat a získávat další příjem do rodiny. V dnešní době není nic neobvyklého, že jsou ženy zaměstnané. Pracují hlavně ve službách - převážně ve státním sektoru, dále ve vzdělávacích oblastech - učitelky, vychovatelky, nebo na trzích jako prodavačky.

Kvalitativní výzkum⁹⁹ charakterizuje na základě výpovědí jednotlivých žen, že do zahraničí se vydají takové, které jsou single, či ztratily živitele rodiny buď úmrtím, nebo rozvodem, nebo ztratily zaměstnání v rámci snižování stavů (první se propouští ženy), některé případy popisují i sexuální obtěžování na pracovišti. Rozhodnutí odejít pracovat do zahraničí dělají ženy samy za sebe, na rozdíl od mužů, kteří tuto otázku řeší s rodinou.

Pracovní migrace do zahraničí začíná u žen prvně jakousi „přípravou“, pracovní migrací po Uzbekistánu. Nejčastěji ženy migrují z rurálních oblastí do větších měst. Největší šanci uplatnění mají v hlavním městě Taškentu. Ženy nabízejí domácí práce - žehlení, praní, mytí oken.

⁹⁹ Kvantitativního výzkumu se účastnilo 1514 osob, kvalitativního výzkumu 51 osob; ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour migration in the Republic of Uzbekistan: Social, Legal and Gender*. Taškent: United Nations Development Programme, 2008., s. 70, 171

Vnitřní migrace a rostoucí počet migrantů a tvořící se informační síť dává ženám odvahu pokračovat do zahraničí legální cestou. Nejčastější migrační destinace jsou Rusko a Kazachstán, ovšem není výjimkou, že se ženy (na rozdíl od mužů) dostanou dále i za moře, do USA, Jižní Korey, Itálie a Spojených Arabských Emirátů. Pracují převážně v jednotlivých domácnostech, starají se o děti, či staré, nebo pracují v restauračních zařízeních.¹⁰⁰

Nicméně ženy jsou v zahraničí vystaveny daleko větší diskriminaci, tzn. nižší platy, nebo sexuální obtěžování. V kvalitativních rozhovorech bylo uvedeno několik případů, ve kterých byly ženy nedostatečně finančně ohodnoceny kvůli svému původu. Jak popisuje respondentka výzkumu: „*Když otevřeli můj pas a zjistili, že jsem Uzbekka, dali mi třetinový plat.*”¹⁰¹

V terénním výzkumu bohužel nebyla nalezena žádná respondentka, která by pracovala v zahraničí, a rodiny respondentů se zmiňovaly pouze o svých příbuzných mužského pohlaví. Pouze v jednom případě bylo řečeno, že existuje i ženská migrace, ženy pracují jako prodavačky na trzích, či jako pečovatelky. Daný respondent věděl, že něco takového obecně existuje, nicméně přímý kontakt na tuto osobu získán nebyl. To, že o ženské migraci nebyla na místě zmínka, je dáno z důvodu probíhajícího výzkumu v rurálních oblastech, kde je role ženy stále jasně určená. Zaměstnaná žena zde sice není nic neobvyklého, nicméně téma ženské pracovní migrace je tabu.

Příklad zaměstnané ženy:

Bucharský region, vesnice Šafirnokrn, žena 45 let, pracuje jako učitelka ruštiny na zemědělském lyceu, má 4 děti, její manžel vyučoval ruštinu také, ale kvůli nízkému platu pracuje pouze na poloviční úvazek, jeho hlavní činností je přeprodávání zboží na bazaru.

¹⁰⁰ RODRÍGUEZ RIOS, Roger. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *Migration perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: IOM, 2006. ISBN 9789290692509., s. 137

¹⁰¹ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>

Pracovní migrace začala být na vzestupu od roku 2000 a byla výhradně mužskou migrací, až od roku 2007 se k ní postupně přidává ženská, na kterou je dodnes nahlíženo jako na něco špatného, věc, o které se nemluví, jak potvrdil i terénní výzkum. Je otázkou, zda se do budoucna pohled na ženskou pracovní migraci změní a ženy budou brány jako relevantní doplnění ostatních mužských rodinných příslušníků, kteří za prací jezdí.

3) migrace vysoce kvalifikovaných migrantů

Do nejméně početně zastoupené kategorie patří osoby ve věku 25 – 45 let, mají univerzitní vzdělání ze zahraničních, nebo z prestižních uzbeckých univerzit, jsou vysoce kvalifikovaní, hovoří plynule rusky a dalšími cizími jazyky. Hledají lukrativní práci v Uzbekistánu, nebo v zahraničí. Odhad velikosti této kategorie činí 40 - 50 tisíc migrantů.

U této kategorie lze hovořit o nebezpečí odlivu mozků do zahraničí. Studenti, kteří studují západní zahraniční univerzity, se snaží v zahraničí již zůstat, jelikož ve své rodné zemi nebude dostatečně využito jejich vzdělání a nebudou tak dobře finančně ohodnoceni, jako by tomu mohlo být v zahraničí. S jejich znalostmi se budou moci zapojit v zahraničních společnostech či neziskových organizacích, pro které v Uzbekistánu není moc příhodné klima. Tyto organizace tudíž nemohou přijmout všechny ambiciózní studenty vystudované na zahraničních univerzitách kvůli omezeným kapacitám. Jestliže by se studenti chtěli zapojit např. do politických struktur, nemají šanci, jelikož politika je pod těžkým vlivem nepotismu.¹⁰²

Stát si je vědom nebezpečí odlivu vzdělavců, ale na druhou stranu tito lidé jsou hrozbou pro autoritářský režim, proto společně s nárůstem emigrace v roce 2000 se uzbecká vláda rozhoduje pro politiku izolacionismu. Ta se projevila v omezení možností vycestovat do zahraničí, v omezení komunikace, médií i zahraniční literatury. Tato opatření se týkala i zahraničních vzdělávacích programů uzbeckých studentů jak na západních univerzitách, tak i v Rusku¹⁰³. Nicméně na potvrzení dobrých vztahů s Moskvou byla otevřena pobočka moskevské univerzity v Taškentu. Obdobně režim

¹⁰² ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf, s. 22

¹⁰³ mezi lety 1992 a 2001 klesl počet studentů studujících univerzity v Rusku a na Ukrajině (z 8 100 studentů na 3 300 studentů), tamtéž, s. 5

omezil i možnost náboženských poutí do Mekky. Vláda se rozhodla přímo kontrolovat, kdo se poutě hadždž může účastnit. Tyto nařízení se týkají i mezinárodních náboženských studijních programů, proto nechal prezident Karimov vystavět několik náboženských škol, aby tak „ochránil“ studenty od vlivu neuzbeckých muslimských politik.¹⁰⁴

Cílové státy

Mezi hlavní cílové státy, které preferovali respondenti terénních výzkumů, jsou zařazovány Rusko a Kazachstán¹⁰⁵. Rozhodnutí migrantů, který ze států, bude jejich cílový, je možné shrnout do několika následujících bodů.

Výhody práce za hranicemi (Rusko, Kazachstán)¹⁰⁶

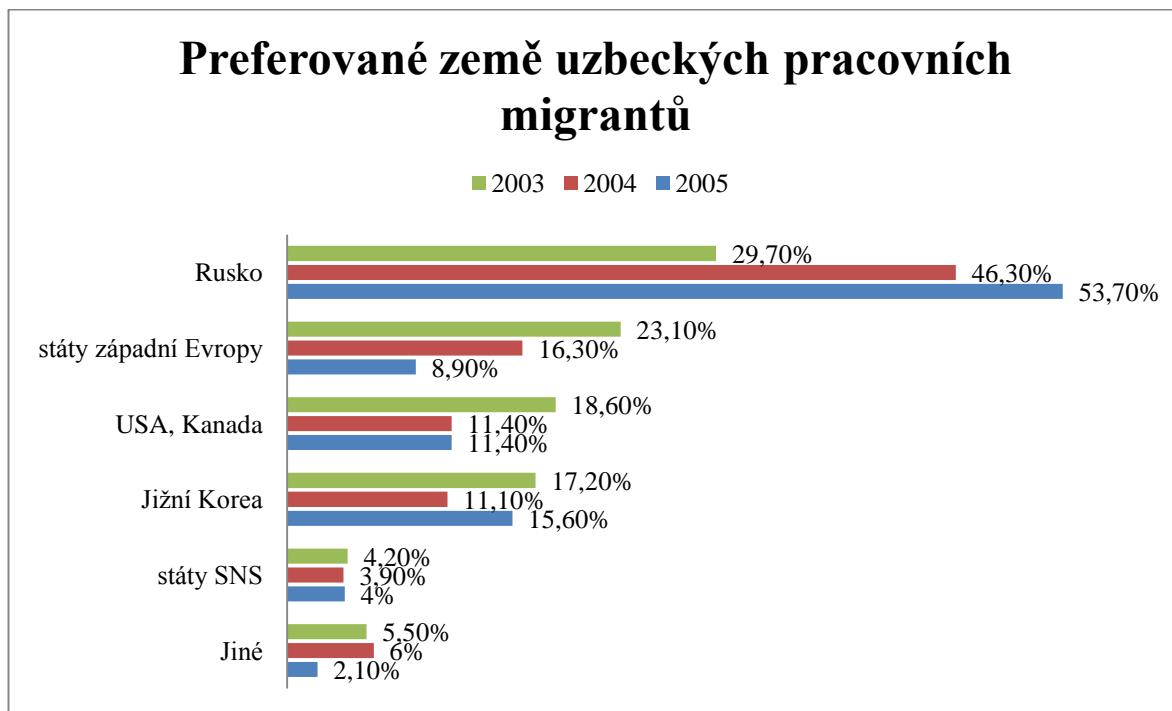
- vyšší životní úroveň, vyšší mzda - nejvyšší v Rusku, méně pak v Kazachstánu¹⁰⁷
- bezvízový styk (je nutné ovšem splnit administrativní podmínky jednotlivých zemí)
- větší pracovní trh, platí hlavně pro Rusko, ve kterém je vysoká poptávka po pracovní síle v určitých neatraktivních odvětvích pro místní, jelikož má Rusko záporný přirozený přírůstek
- výhody pro migraci do Kazachstánu (příp. Kyrgyzstánu) - nízké náklady na cestu, podobná kultura a způsob myšlení, rychlejší aklimatizace v cizím prostředí, nižší jazyková bariéra a celková diskriminace než v případě Ruska
- výhoda migrace do Ruska před ostatními státy světa - nízká jazyková bariéra (oproti evropským zemím), Uzbeki mají základní znalost ruštiny na každodenní dorozumívání

¹⁰⁴ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf, s. 23

¹⁰⁵ Ve statistikách Světové banky se objevuje ještě Ukrajina, kterou ovšem respondenti terénních výzkumů neuvádí.

¹⁰⁶ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf, s. 6, 18

¹⁰⁷ I přesto že Uzbekové jsou nejhůř placenou národností mezi ostatními cizinci, na příkladě porovnání platů v r. 2004 bylo zjištěno, že pracovníci z Ukrajiny a Arménie získají měsíčně až 130 USD, zatím co Uzbekové jen 52 USD, nicméně pro Uzbeky je to stále více, než v jejich rodné zemi. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*, s. 8

Graf 5 Preferované země pracovních migrantů

Zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153> vlastní zpracování

Z Graf 5 Preferované země pracovních migrantů je patrné, jak postupem času roste obliba práce v Ruské federaci, zatím co migrace do západních zemí a zemí severní Ameriky klesá. Jižní Korea se stává po útlumu v roce 2004 opět oblíbenou výjezdní destinací a to i na základě bilaterálních smluv uzavřených mezi Uzbekistánem a Jižní Koreou¹⁰⁸.

V terénním výzkumu bylo Rusko jednou z nejvíce zmiňovaných destinací, následně Kazachstán. Respondenti neřikali ani Rusko, na otázku týkající se zahraniční migrace a přivýděлку odpověděli jednoduše: „*Ano, za penězi do Moskvy, můj příbuzný je v Moskvě, chystám se jet do Moskvy na strojku*“¹⁰⁹.

Pouze v jednom případě, učitel ruštiny z Šafirkonu, odpověděl, že v roce 2008 navštívil na 3 měsíce Evropu a snažil se najít práci. Jeho cesta vedla nejdříve do

¹⁰⁸ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 146

¹⁰⁹ na stavbu

Skandinávských zemí, uměl základy švédštiny, a pak do Španělska. Nicméně v Evropě práci nenašel. Na námitku výzkumníků tazatelky ohledně začínající krize jen mávl rukou. Práci by prý sehnal, kdyby měl kontakty.

Frekvence migrace a délka setrvání

Frekvence migrace a délka pobytu závisí hlavně na vzdálenosti přijímací země. Pokud se tedy jedná o Kazachstán, kam migrují obyvatelé Uzbekistánu převážně ze severu země do jižního Kazachstánu, migrace je spíše sezónní.

Pokud migranti jezdí do Ruska, v zemi zůstávají alespoň jeden rok. Jednak kvůli náročnější cestě (po finanční, i po vzdálenostní stránce), jednak kvůli pracovním povolením, jestliže pracují legálně, či kvůli smlouvě se zaměstnavatelem.

Migranti se většinou do zahraničí vrací, jelikož peníze, které vydělaly, jsou rychle použity, nedělají si moc úspory. Čím častěji jezdí, tím je větší riziko, že založí další rodinu v zahraničí a už se nikdy nevrátí. V dotazníkovém šetření sice 88 %¹¹⁰ respondentů uvedlo, že v zahraničí zájem zůstat nemá, jelikož do zahraničí jedou vyřešit pouze svojí finanční situaci, nicméně ve zbylých 12 % se nachází mladí muži i ženy, které nemají v Uzbekistánu ještě žádné závazky.

V rozhovoru provedeném v kazašské vesnici Badam uzbeký migrant (52 let) uvedl, že pochází z Fergany¹¹¹ a jezdí do Kazachstánu jen na sezónní práci, vždy na dva měsíce, pak na den dva domů a obratem se vrací zpět, jelikož jeho zaměstnavatel nemusí vyřizovat administrativní náležitosti. Respondent pracoval v Badamu na stavbě kanalizace. Ubytování měl u etnických Uzbeků, narozených ovšem již v Kazachstánu.

Náplň práce v zahraničí

Většina dokumentů uvádí migranty zaměstnané obecně ve stavebnictví nebo zemědělství. Co se týče pozic v jednotlivých odvětvích, zahraniční zaměstnavatelé rozdělují migranty podle místa původu, to znamená z města nebo z vesnice. Muži z měst získávají lepší pozice, pracují ve službách (catering), nebo jsou najímáni jako manažeři na stavbě, vedou skupinu dělníků a mají zodpovědnost za určité svěřené

¹¹⁰ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z:

<http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 133, graf č. 7

¹¹¹ Fergana je uzbeký region hraničící s jižním Kazachstánem

úkoly.¹¹² Jak je patrné z výpovědi taškentského migranta, který pracuje jako stavby vedoucí, aby práce mohla být dobře odvedena, musí si zaučit mladé a nezkušené pracovníky.¹¹³ Oproti tomu migranti z venkovských oblastí pracují jako hrubá pracovní síla.

Migranti před cestou do zahraničí promýšlí, v jakém oboru budou pracovat, záleží jim na získání vysokého výdělku v krátkém čase. Jak uvedla většina respondentů dotazníkového výzkumu, vyhledávají takové obory, kterou přinesou rychlý zisk a ve kterých není třeba vysoké kvalifikace. Proto ve většině případů končí na stavbách, nebo v takových službách, které nejsou atraktivní pro tamější obyvatele.¹¹⁴ Aktuálně se nabízí mnoho pracovních míst z důvodu nadcházejících zimních Olympijských her v Soči¹¹⁵.

Autor jiného výzkumu uvádí, že ačkoliv má 2/3 migrantů určitou kvalifikaci, v Uzbekistánu není dostatečně využita, což je nebezpečné pro mladé Uzbeky ve smyslu ztráty motivace k ukončení studií či získání kvalifikace. V zahraničí budou vykonávat ty nejpodřadnější práce, nicméně za vyšší mzdu než v jejich rodné zemi.¹¹⁶

5. 4 Migrační politika z pohledu Uzbekistánu jako vysílající země

Všechny státy střední Asie mají vesměs podobný přístup k migraci, jejím právním úpravám a problematice zní vyplývající. Předně považují migraci za spíše nedůležitou, již od devadesátých let ji vnímají jako dočasný krátkodobý efekt (nicméně už pouze z ekonomického hlediska, období delší než 10 let je považováno za dlouhé období). Státy vysílající migranty nejsou příliš schopné upravit regulaci podmínek pracovní migrace tak, aby odpovídala aktuální situaci, a zároveň nejsou schopné vytvořit dostatek pracovních míst na vlastním území, aby samotným příčinám tohoto jevu předešly.

¹¹² ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 146

¹¹³ tamtéž, s. 163

¹¹⁴ tamtéž, s. 146, graf č. 16

¹¹⁵ KEEVIL, Genesee. Tajikistan: Migrant Laborers Dying to Work in Russia. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66602>

¹¹⁶ RODRÍGUEZ RIOS, Roger. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. *Migration perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: IOM, 2006. ISBN 9789290692509., s. 134

Zdárným příkladem je tomu Uzbekistán, ze kterého pochází polovina všech středoasijských pracovních migrantů. Uzbekistán patří mezi hlavní, kdo bojkotuje jakékoliv diskuse mezi přijímacími a vysílajícími státy.¹¹⁷ Problém je v nahlížení na migraci jako takovou, státy Střední Asie migraci vidí jako sociální problém, ne jako ekonomický. Speciální výbory pro migrační politiku jsou převážně navrhovány jako sociální programy, ze kterých je ekonomický sektor vyloučen. Navíc jednotlivé orgány jako celní správa, ministerstvo zdravotnictví a kontrola financí proudící do ekonomiky dělají jednotlivé oddělené kroky a společně nespolupracují.¹¹⁸ Na tento problém se nabalují zákony o vysokých hraničních clech, nárůst pohlavních nemocí a otázky, proč nejsou státy schopné maximálně využít remitence, které jim každoročně plní státní rozpočty k nastartování ekonomiky. V posledních letech se pohled změnil např. u Tádžikistánu, ve kterém se stát snaží, aby příliv financí zasílaných ze zahraničí, šel oficiální cestou a on měl tak přehled, kolik peněz do ekonomiky bude proudit. Uzbekistán sice příliv remitencí aktivně sleduje také, není ovšem ochotný s nimi naložit takovým způsobem, který by multiplikoval efekt jejich příjmu.

Uzbecká legislativa zahraniční migrace

Uzbekistán jako člen Společenství nezávislých států (SNS) ihned po jeho založení participoval na přijetí „*Dohody o zřízení poradního sboru pro práci, migraci a sociální zabezpečení obyvatel členských států SNS*“ z listopadu roku 1992. Avšak první dokument týkající se pracovní migrace, kterého se stal Uzbekistán signatářem, byla mezinárodní „*Dohoda států SNS o pracovní migraci a sociální ochraně migrantů*“ ze dne 15. dubna 1994. Dohoda se zabývá uznáváním diplomů a dalších listin potvrzujících dokončení určitého druhu studia mezi jednotlivými státy navzájem. Zároveň bylo podle této smlouvy zavedeno sociální pojištění a zabezpečení migrantů podle práva dané hostitelské země. V roce 1998 byla přijata další smlouva, „*Dohoda o spolupráci mezi členskými zeměmi SNS o spolupráci v oblasti prevence nelegální*

¹¹⁷ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 29

¹¹⁸ tamtéž, s. 28

migrate“, nicméně ani v té nebylo obsaženo pro migranty to nejdůležitější, a to nutnost dodržování lidských práv při jednání s pracovními migranty.

Uzbekistán uzavřel také dohody týkající se pouze států středoasijského regionu, řada z nich byla podepsána ve spolupráci s Kazachstánem a Kyrgyzstánem. Týkaly se vzájemné pracovní migrace a vyvrcholily vznikem *Regionálního centra pro kontrolu migrace* v Biškeku (hlavní město Kyrgyzstánu).

Oficiálně byla též přijata řada mezinárodních dokumentů týkajících se lidských práv, tím uzbecká vláda obsahově převzala základní práva pracujících i do vlastních zákonů. Dále bylo ustanoveno, že pokud je některý z interních zákonů v rozporu se zněním ratifikované mezinárodní smlouvy, platí potom princip nadřazenosti znění této smlouvy nad zákonem.

Nicméně vynutitelnost těchto práv v autoritářském režimu je jinou otázkou. Nadále žádná z bilaterálních smluv s některou z nejčastěji navštěvovaných zemí neobsahuje ustanovení o ochraně pracovních migrantů a jejich rodin. Odmítavý postoj Uzbekistánu k úplné legalizaci pracovní migrace je patrná i ze smlouvy uzavřené s EU v roce 2004. Ta se zaměřuje pouze a výhradně na spolupráci při prevenci nelegální migrace a její kontroly.¹¹⁹ Jedinou výjimku v tomto případě je Jižní Korea a Rusko, se kterými Uzbekistán aktivně spolupracuje.

V roce 2003 rozhodla uzbecká vláda o tom, že *Národní bezpečnostní služba* musí prověřit každého zájemce o pracovní migraci, na základě toho mu udělit, či neudělit povolení. Podmínky udělení byly nastaveny tak přísně, že je bylo velmi obtížné splnit. Bylo nutné předložit smlouvu s budoucím zaměstnavatelem napsanou v uzbečtině, která musela být zároveň ověřena uzbeckým konzulátem v dané zemi. Komise se měla k žádosti vyslovit do 22 dnů, přesto ve většině případů tento termín sama nedodržela.¹²⁰ Takový systém nahrává pro úplatkářství, na hranicích se úplatky pohybující se mezi 50 až 200 USD¹²¹. Přísný systém zároveň nahrává ilegální migraci.

¹¹⁹ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 32-38

¹²⁰ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf, s. 19

¹²¹ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-

Během následujících let se uzbecká migrační politika začala rozvíjet. Byly podepsány smlouvy týkající se pracovní migrace s Jižní Koreou (1995) a Ruskem (2007).¹²² Tyto smlouvy se konkrétně zabývaly postupem při vyhoštění nelegálních pracovníků, prevencí nelegální migrace a zajištěním práv pracovních migrantů. V současnosti vede Uzbekistán jednání o stejné problematice s dalšími státy světa (například s Japonskem, Polskem, Španělskem a Austrálií).

Dalším projevem změn bylo usnesení uzbecké vlády z roku 2007, ve kterém se zavázala k rozšíření sítě a kapacit úřadů práce, agentur pro dočasné zaměstnávání a každoročnímu hloubkovému sociologickému výzkumu zabývajícimu se problémem pracovní migrace. Současně byl také vytvořen „*Strategický dokument Republiky Uzbekistán pro zlepšení životních podmínek*“, ve kterém vláda přiznává, že jedním ze způsobů řešení nezaměstnanosti vzniklé po osamostatnění je dočasná zahraniční pracovní migrace. Vláda také hovoří o zásadní výzvě, neboť převody remitencí z pracovní migrace tvoří až 10 % HDP¹²³ země. Stejný dokument obsahuje i výsledky průzkumu, který ukázal, že až čtvrtina dotazovaných (ze všech regionů Uzbekistánu) má v rodině někoho, kdo odešel pracovat do zahraničí. Zároveň ve většině vnímají tuto migraci jako výhodnou, protože díky ní se výrazně (5 až 10 krát) zvýšil rodinný příjem.¹²⁴

Národní agentura pro vnější pracovní migraci

Ustanovená státní organizace *Národní agentura pro vnější pracovní migraci* zodpovědná za zahraniční pracovní migraci byla založena roku 1994¹²⁵ (jiný zdroj uvádí

85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 39

¹²² ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 34

¹²³ To ročně představuje přibližně 1,37 miliard amerických dolarů. Tamtéž, s. 37

¹²⁴ tamtéž, s. 67

¹²⁵ MAKSAKOVA, Lyudmila. *Feminization of Labour Migration in Uzbekistan*. In: *Migration Perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: International Organization for Migration, 2006, s. 133-147. ISBN 978-92-9069-250-9., s. 134

rok 2001¹²⁶) jako součást Ministerstva práce a sociální ochrany. Hlavní náplní její práce je pomáhat uzbeckým občanům při snaze získat práci v zahraničí a také udělovat licence pro možnost soukromých aktivit, či podnikání v zahraničí. Tato organizace má monopol v oblasti správy, služeb a koordinace uzbeckých pracovníků v zahraničí, obdobně i zahraničních pracovníků v Uzbekistánu. Kontroluje zahraniční zaměstnanost a také přípravu žadatelů o pracovní migraci včetně adaptačního procesu. Dále má také za úkol správu a rozvoj mezinárodních projektů, či spolupráci se zahraničními firmami a odborníky. Její pobočky jsou v každé provincii, včetně autonomní Karakalpácké republiky. Přesto tento úřad neposkytuje žadatelům žádné záruky sociální ochrany před zahraničními zaměstnavateli.¹²⁷

V roce 2008 se Národní agentuře podařilo sjednat pracovní kontrakt s Jižní Koreou celkem pro 3000 uzbeckých občanů, kteří úspěšně složili zkoušku z korejského jazyka. Další spolupráce pokračovala s Ruskem, kam bylo odesláno 1000 pracovníků do velkých měst jako jsou Moskva, Petrohrad a Omsk. O dalších pracovních místech a tím omezení ilegální migrace bylo jednáno s Polskem, Spojenými Arabskými Emiráty, Itálií a dokonce Českou republikou.¹²⁸ Bohužel služby Národní agentury nejsou tak využívány, jak by se předpokládalo (necelá třetina dotázaných, viz Graf 6 Využívání zprostředkovatelských organizací pro práci v zahraničí Graf 6). Jednak agentura není schopna zajistit dostatek pracovních nabídek (4000 pracovních míst pro roční téměř milionovou migraci za hranice je velmi málo) a o jejích službách zájemci buď neví, nebo mají strach jejích služeb využít. Proto migranti, kteří nemají známé za hranicemi, využívají služeb soukromých společností, které vyhledávají za hranicemi práci (téměř 30 % dotázaných). Ty jsou ovšem státem zakázané, proto na veřejnosti vystupují jako turistické cestovní kanceláře. Problém těchto společností je takový, že nezajišťují žádné právní ani sociální ochrany. Migranti musí zaplatit vysoké poplatky a ještě mají vše bez záruky, v zahraničí pracují ilegálně a mohou se jednoduše dostat do obchodu s lidmi. To je jeden z důvodů, kterému chtěla Národní agentura zabránit svým monopolním

¹²⁶ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 36

¹²⁷ tamtéž, s. 36

¹²⁸ Uzbekistan Prepared to Send Labor Migrants to S.Korea. *Trend* [online]. 2008, č. 1 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://en.trend.az/capital/business/1315323.html>, s. 1

postavením na trhu.¹²⁹ Nejjistější jsou pozvánky přímo od zahraničních zaměstnavatelů (20 % dotázaných), nebo pozvánky příbuzných, kteří v zahraničí bydlí trvale (12 % dotázaných).

Osobní výpovědi migrantů kvalitativního výzkumu doplňují, že rozhodnutí pro místo v zahraničí je na základě známostí, nebo rodinných příslušníků již žijících za hranicemi Uzbekistánu. Migranti ve většině případů není předem známo, jakou práci budou na místě vykonávat, spoléhají na štěstí. Mnohdy jezdí ve skupinách přes zprostředkovatele a nevyužívají služeb Národní agentury. Této služby využívají spíše lidé z měst s vyšším vzděláním, kteří jedou do zahraničí pracovat jako kvalifikovaná pracovní síla. Na realizaci cesty za hranice je nutný počáteční kapitál, který si vypůjčí rodina ve svém okolí.¹³⁰

Graf 6 Využívání zprostředkovatelských organizací pro práci v zahraničí

Zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 147/17, (vlastní zpracování)

¹²⁹ ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf, s. 19

¹³⁰ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 156

Nevládní organizace

Problémem Uzbekistánu je dlouho popírající existence zahraniční pracovní migrace. Až po roce 2003 připustil, že tento jev probíhá. I přes toto uznání nedostala *Mezinárodní organizace pro migraci* (dále IOM) akreditaci k vlastnímu působení v zemi, ačkoliv s touto organizací aktivně spolupracuje Kazachstán, Kyrgyzstán a Rusko. IOM proto v Uzbekistánu spolupracuje s neziskovými organizacemi, které jsou ale kontrolovány státem, a podílí se na projektech, které řídí z nedaleké kazašské Almaty.¹³¹ IOM spolupracuje zejména na regionální úrovni, kam spadají *makhaly*, což jsou regionální úřady (obdobou našich obecních úřadů, či starostů obcí), které se snaží pomoci získat migrantům alespoň částečně oficiální postavení tím, že je připravují na situace, jež je čekají v zahraničí.

V Uzbekistánu se vyskytují i nevládní organizace, které by měly situaci mapovat. Jedna z nich je *Istiqbolli Avlod*, další například *Kamolot*, či *Tong Jahoni*. Nevládní organizace jsou ovšem přísně kontrolovány státem (a také řízeny), čímž vlastně přestávají být nevládními. Ač tyto organizace v Uzbekistánu fungují, vláda upřednostňuje spolupráci s ruskými organizacemi, ať už státními či nestátními.¹³² S Ruskem jako takovým má Taškent v této oblasti nejlepší styky, naopak s Kazachstánem jakákoliv kooperace vážne. Na druhou stranu Kazachstán je jediný ze sousedních států, kam Uzbeki migrují nejčastěji.

Dopady a doporučení

I přes vstřícnější kroky vlády v posledních letech se stále nedá situace v oblasti vnější pracovní migrace označit za optimální. Stálé popírání míry problému ze strany státu dopadá negativně na samotné migranty, protože ti se nemohou dovolat žádné oficiální ochrany ze strany státu. A dobře to vědí i překupníci, kteří jim za úplatu práce shánějí, díky tomu dochází k násilnostem, vykořisťování či sexuálním excesům na samotných migrantech. Důvodem této politiky je domněnka, že oficiální přístup k migraci by na sebe přitáhnul nechtěnou negativní publicitu. Pro lepší ochranu migrantů je důležité, nejen aby se o migraci začalo mluvit na oficiálních kanálech doplněnými

¹³¹ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009. ISBN 978-918-5937-578. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>, s. 16

¹³² tamtéž, s. 17

informačními kampaněmi, ale také zaškolit státní úředníky ohledně problematiky migrace, liberalizovat podmínky pro vycestování do zahraničí a tím snížit korupci na hranicích a zajistit, aby lidé nevyužívali služeb zprostředkovatelů a pochybných turistických společností, ale dali raději přednost Národní agentuře pro oficiální výjezd za prací do zahraničí.¹³³

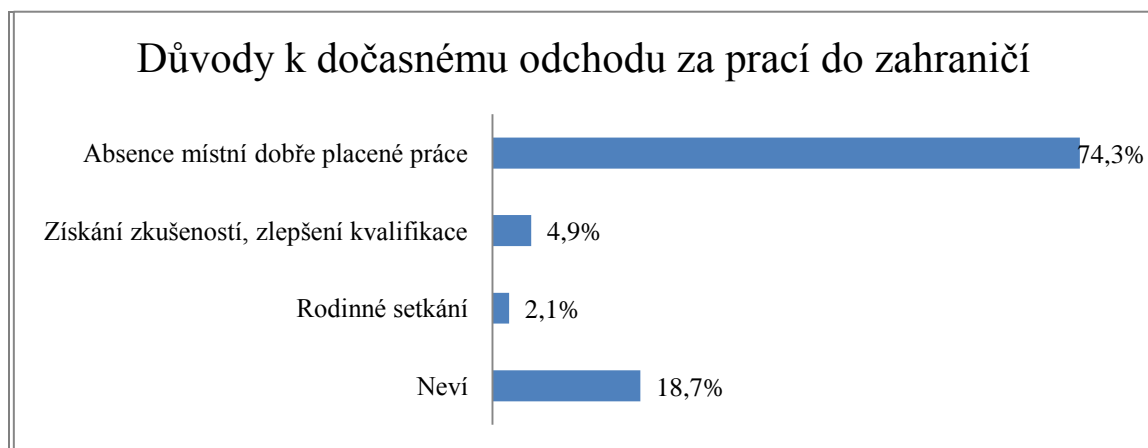
¹³³ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009. ISBN 978-918-5937-578. Dostupné z: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/0905migration.pdf>

5. 5 Příčiny zahraniční migrace

Podle kapitoly 5. 3 Typologie vnější migrace pro současný Uzbekistán se v případě Uzbekistánu se o největší migraci jedná o migraci ekonomickou, ve které nejsilněji zastoupena skupina migrujících nekvalifikovaných mužů z rurálních oblastí, dále pak žen, které žijí z jakéhokoliv důvodu samy.

Hlavním motivem pro vycestování do zahraničí za prací je získání vyššího příjmu.

V kvantitativním výzkumu publikace *Labour Migration in Uzbekistan* uvedly ¾ respondentů, že sice práci mají, ale nejsou spokojeni s jejím finančním ohodnocením či s nepravidelnými a zpoždujícími se výplatami. Pouze necelých 5 % respondentů chce odjet do zahraničí kvůli získání zkušeností a potřebné kvalifikaci. Je možné se setkat s případy, ve kterých migranti jezdí do zahraničí pouze na sezónní práci, aniž by v Uzbekistánu ztratili svojí původní.

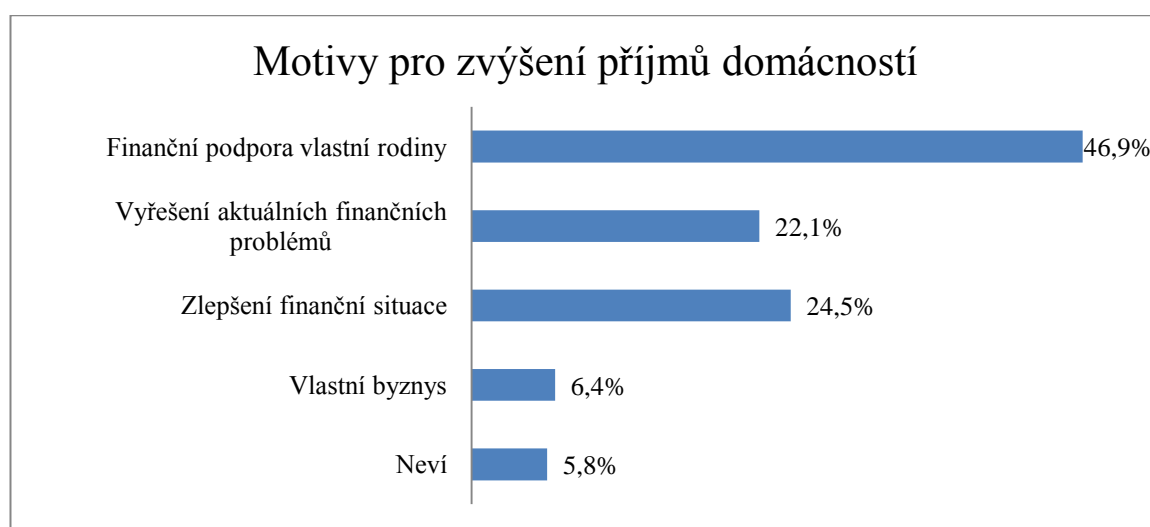
Graf 7 Důvody k dočasnému odchodu za prací do zahraničí

zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 145/14 (graf vlastní zpracování)

Příkladem této situace může posloužit respondent z Karakalpakstánu, který instaloval zařízení pro televizní vysílání. Jeho příjem byl nízký, proto se domluvil se svým zaměstnavatelem, že nainstaluje všechna naplánovaná zařízení a jeho podřízení budou postupně instalace zprovozňovat, v době kdy on bude v Kazachstánu. Po dvou

měsících se vrátil zpět do své původní práce. V Kazachstánu pracoval u příbuzných své manželky, kde si vydělal čtyřnásobně více¹³⁴, než v Uzbekistánu.¹³⁵

Graf 8 Motivy pro zvýšení příjmů domácností znázorňuje motivy domácností pro zvýšení svých příjmů. U poloviny případů se jedná o zvýšení finanční podpory vlastních rodin, pětina respondentů by ráda vyřešila aktuální finanční problémy a každý pátý by svou finanční situaci rád zlepšil. Pouze malá část dotazovaných (6 %) uvedla svou potřebu peněz k zahájení vlastního byznysu.

Graf 8 Motivy pro zvýšení příjmů domácností

zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 145/15 (vlastní zpracování)

Pomocí kvalitativních rozhovorů byla specifikována kategorie „finanční podpora vlastní rodiny“. Respondenti (rodiče) hovořili o zajištění budoucnosti svých dětí, mezi jejich nejčastější starosti je získání potřebných financí na bydlení, svatbu a vzdělání svých dětí. Obzvláště u dívek jsou finance na svatbu důležité, ta si na svatbu v zahraničí nemají možnost vydělat (na rozdíl od chlapců) a jsou limitovány věkem (do 25 let).

¹³⁴ V průměru 300 amerických dolarů.

¹³⁵ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 153

5.6 Dopady migrace

Remittance

Celá řada odborníků se zabývá významu remitencí. Převažuje názor, že mezinárodní migraci a z ní plynoucí příjem remitencí je možné použít jako účinný nástroj pro rozvoj regionů či států jako takových. Základní definice pro remittance zní „*transfer peněz nebo zboží od migrantů, kteří bývají v zahraničí*”¹³⁶.

Remittance prochází dělením, které si definují jednotlivé organizaci či autoři. Mezinárodní měnový fond¹³⁷ dělí např. remittance podle délky pobytu migranta v cizí zemi na remittance pracovníků¹³⁸ a zaměstnanecké kompenzace¹³⁹, do této kategorie se řadí např. sezonní práce. Van Doorn¹⁴⁰ člení remittance na mezinárodní a vnitrostátní; individuální a kolektivní; naturální, hotovostní.

V literatuře se je možné setkat s pojmem „*sociální remittance*”, který vyjadřuje nehmotné a nepeněžní statky jako jsou zkušenosti a dovednosti. Dále vytváří sítě, které pomáhají v předávání a sdílení znalostí a technologií v zemi migranta.¹⁴¹

Jako příklad sociální remittance je možné zmínit příběh pana stavitele (45 let) z Namanganského regionu, který má bohaté zkušenosti s prací na stavbách, které získal v Rusku. Svou zkušenost ze zahraničí využil po návratu domů do Uzbekistánu a založil si stavební firmu. Dnes zaměstnává tři lidi z vesnice Lenin, kde žije.

Měření remitencí

Stejně tak jako jsou složitě sledovány počty migrujících obyvatel za prací do zahraničí, tak i remittance je náročné měřit. Měření jsou sledována přes oficiální finanční instituce (banky), remittance jsou ovšem převáděny i neoficiální cestou. Neformální

¹³⁶ BERNARD THOMPSON MIKES, Antonin. Remittance a jejich rozvojový dopad. In: *Migrace a rozvoj : rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011, s. 44-64. ISBN 978-80-87404-10-2. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Kapitola_2._-Remittance_a_jejich_rozvojov_dopad.pdf, s. 53

¹³⁷ tamtéž

¹³⁸ transakce od migrantů, kteří pobývají v zahraničí alespoň jeden rok

¹³⁹ transakce od migrantů, jelikož migranti pobývající v zahraničí kratší dobu než jeden rok a nejsou tudíž vnímáni jako rezidenti dané ekonomiky

¹⁴⁰ STOJANOV, Robert; NOVOSÁK, Jiří. Migrace místo pomoci? Remittance a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*. 2008, vol. 43, no. 1, s. 38-77. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/287>, s. 46

¹⁴¹ BERNARD THOMPSON MIKES, Antonin. Remittance a jejich rozvojový dopad. In: *Migrace a rozvoj : rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011, s. 44-64. ISBN 978-80-87404-10-2. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Kapitola_2._-Remittance_a_jejich_rozvojov_dopad.pdf, s. 48

převody remitencí v sobě zahrnují zboží, nebo hotovost dovezenou vracejícími se migranty. Takové převody jsou charakteristické pro migranty dosahujících nízkých příjmů. Důvody pro neoficiální převody mohou být vyvolané státním aparátem ve formě zdanění, v případě ilegálních pracovníků nemožnost otevření bankovního účtu v zahraničí, ušetření poplatků za převod peněz, nebo výhodnější směnný kurz černého trhu. Náklady na převod peněz se pohybují mezi 7 - 15 % (na základě výzkumu posílané částky 200 USD z USA do různých částí světa¹⁴²).

Průzkumy potvrzují, že oficiální kanály jsou pro převod remitencí mezi migranty využívanější, jestliže stát na remitence nevalí vysoké zdanění, bankovní instituce si neúčtují vysoká procenta za převod a umožní migrantovi otevřít si v zahraničí účet. Např. v USA vydávají migrantům potvrzení, na jehož základě si mohou otevřít účet u banky a není zkoumán migrantův status legálnosti.¹⁴³

Státy jako zdroj remitencí

Na prvním místě jako největší zdroj remitencí na světě se v roce 2009 umístily USA s téměř 50 miliardami dolarů. Na čtvrtém místě se umístilo Rusko s 18,6 miliardami USD.¹⁴⁴ Ruská federace se do první pětky dostala velmi rychle. Rusko začalo být zdrojem remitencí od roku 2001, kdy zaslalo do ciziny celkem 1,8 miliardy amerických dolarů, o pět let později částka stoupla na 11,4 miliard USD. Tak rychlý růst je vysvětlitelný ekonomickým vzestupem (díky zvyšujícím se cenám ropy a zemního plynu) spojený s pracovní poptávkou ze zemí bývalého Sovětského svazu.¹⁴⁵ R. Shelburne vysvětluje tak výrazný vzestup zvýšeným počtem ilegálních pracovníků,

¹⁴² BERNARD THOMPSON MIKES, Antonín. Remittance a jejich rozvojový dopad. In: *Migrace a rozvoj : rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011, s. 44-64. ISBN 978-80-87404-10-2. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Kapitola_2_-_Remittance_a_jejich_rozvojov_dopad.pdf, s. 49

¹⁴³ tamtéž, s. 60

¹⁴⁴ *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 1 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>, s. 15; rok 2011 22,7 mld USD
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>

¹⁴⁵ STOJANOV, Robert; NOVOSÁK, Jiří. Migrace místo pomoci? Remittance a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*. 2008, vol. 43, no. 1, s. 38-77. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/287>, s. 57

zvýšením počtu zasílaných remitencí přes oficiální kanály a novými statistickými metodami, které jejich toky měří.¹⁴⁶

Státy jako příjemci remitencí

Středoasijsí migranti posílají peníze nejčastěji přes bankovní instituce, nebo za hotovost koupí v zahraničí nějaké zboží.¹⁴⁷ Převoz samotné hotovosti přes hranice se nevyplácí, neboť ta nejčastěji končí v rukou pohraničních pracovníků, nebo mafií, které navrátilce okrádají. Ovšem i samotný převod peněz bankou je problematický, např. v Rusku k založení účtu v bance je nutné povolení k pobytu. Velká část migrantů pracuje v Rusku ilegálně, je pro ni problém peníze posílat. Proto nabízenou alternativou je zaslání peněz přes známé, kteří v bance účet mají, nebo přes zprostředkovatele.

Nejlépe vyvinutým bankovním systémem pro převod remitencí je v Tádžikistánu. Tádžici nejraději převádí peníze přes oficiální kanály, které jsou podporované i samotnou vládou. Jedině touto cestou má vláda přehled o penězích proudících do země a může předpovídat, jak silně remittance ovlivní ekonomiku, jaké reformy a opatření se mají schválit.¹⁴⁸

Hlavní převod remitencí ve Střední Asii zpočátku fungoval přes banku Western Union, nicméně její služby byly drahé, proto se na trhu se objevily další konkurenční instituce.

Do Uzbekistánu přišla mezi prvními Western Union v roce 2002 a během krátké doby zaujala dominantní postavení na trhu (pokryla na 95 % trh s remitencemi), kterým se zabýval i antimonopolní úřad. V letech 2002 - 2006 na uzbecký trh vstoupily další konkurenční subjekty, tudíž byla Western Union nucena snížit poplatky za převod

¹⁴⁶ SHELBURNE, Robert. *Remittances in the Transition Economies: Levels, Trends, Determinants*. [online]. 2007 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z:

http://www.un.org/en/development/desa/policy/publications/general_assembly/eitconference/2aprpm_shelburne.pdf, s. 12

¹⁴⁷ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 161

¹⁴⁸ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 12

peněz z dřívějších 10 % na 4 - 5 %.¹⁴⁹ Podle internetových stránek *Remittance Prices*, které sledují bankovní poplatky v jednotlivých zemích, vyplývá, že převod remitencí je v Uzbekistánu v současné době zajišťován alespoň deseti bankovními institucemi¹⁵⁰. V letošním se poplatky za zaslání částky 200 dolarů pohybují od 1,5 % až po 2,8 % (tzn. od 3 USD po 5,6 USD, přičemž ještě minulý rok dosahovaly částky za stejný převod i 10 USD).¹⁵¹

Podíl remitencí na HDP

Pro mnohé země jsou přijímané remittance důležitou součástí HDP. V roce 2010 obsadil Tádžikistán první místo na světě v poměru přijatých remitencí k HDP, který dosáhl 35 % (v Evropě dosáhlo v roce 2006 Moldavsko 40 %).¹⁵²

Poměr remitencí k uzbeckému HDP se neobjevuje ve statistických ročenkách Světové banky, jelikož Uzbekistán neposkytl žádná data ke zpracování, tudíž jsou veškeré údaje odborníky odhadovány. Určitá data poskytuje i uzbecký statistický úřad, o kterém nezávislí ekonomové tvrdí, že mu nelze důvěřovat, což dokazují i mnohonásobně nižší čísla týkající se zahraniční migrace. Podle ekonomů R. Shelburne se v Uzbekistánu na HDP remittance podílely v roce 2007 přes 10 %.¹⁵³

Podle serveru Eurasianet, Mezinárodní organizace práce odhaduje, že výše remitencí z Ruska dosáhly 2,1 miliard USD za prvním pololetí roku 2012. Podle uzbeckého státního statistického výboru HDP země za stejné období činilo 41,7 bilionu uzbeckých sumů (což je asi 16 miliard USD na černém trhu¹⁵⁴). Z těchto údajů vyplývá,

¹⁴⁹ CONSUMERS INTERNATIONAL. *The remittances game of chance: Playing with loaded dice?* [online]. 2012 [cit. 2013-09-26]. Dostupné z: <http://www.consumersinternational.org/media/886482/the%20remittances%20game%20of%20chance.pdf>, s. 15

¹⁵⁰ Bistraya Pochta (Fast Mail), Leader, MoneyGram, Blizko, Anelik, Contact, Interexpress, Zolotaya Korona, Migom, Western Union, zdroj: <http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Russia/Uzbekistan>

¹⁵¹ The World Bank. *Remittance Prices Worldwide* [online]. [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Russia/Uzbekistan>

¹⁵² *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd ed. Washington D.C.: World Bank, 2011, 1 p. ISBN 978-0-8213-8218-9. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>, s.14

¹⁵³ SHELBURNE, Robert. *Remittances in the Transition Economies: Levels, Trends, Determinants*. [online]. 2007 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/publications/general_assembly/eitconference/2aprrm_shelburne.pdf, s. 19

¹⁵⁴ Uzbekistán má státem fixně daný směnný kurz. Americký dolar je na černém trhu přibližně o 1/3 vyšší než oficiální kurz.

že remitence pouze z Ruska by tvořily 13 % HDP.¹⁵⁵ Dokument nazvaný *Spolupráce: Světová banka - Uzbekistán; Nástin programů pro Uzbekistán* uvádí, že celkový příjem remitencí v roce 2011 tvořil 4,5 % HDP¹⁵⁶, což se s předchozími odhady značně liší. Příčina této vysoké variability je nevěrohodnost dat poskytnutých uzbeckým statistickým úřadem, ač uzbecké instituce detailně sledují, kolik peněz jí do ekonomiky ze zahraničí proudí. Běžně se stává, že příjemci remitencí musí v uzbeckých bankách dokládat, odkud peníze pochází. Jestliže mají pracovníci banky jakoukoliv pochybnost ohledně převodu, mohou ho kdykoliv zmrazit. Tím se rozšířil prostor pro úplatky¹⁵⁷ zaměstnanců bank.¹⁵⁸

Remitence jako zdroj ekonomické pomoci v rozvoji států

Odborníci uvádí, že remitence přispívají ke zvýšení prosperity jejich příjemců prostřednictvím multiplikačních efektů, které fungují, i když jsou peníze použity “jen” určeny na spotřebu.¹⁵⁹ Podle analýz má zvýšená spotřeba dopad na sekundární a terciární sektor, který je důležitý pro vytvoření pracovních příležitostí. Na druhou stranu použití remitencí pouze na spotřebu může v přijímacích státech zvýšit ceny základního zboží, tvořit realitní bubliny, nebo mít negativní dopad na export.¹⁶⁰ Remitence mohou být limitovány místním trhem, např. nedostupný úvěrový trh, který by ručil remitencemi, což je překážkou možným investicím. Určité riziko remitencí představuje závislost na nich samotných, jejich příjemci (rodiny) mohou být silně postiženi, jestliže jejich tok klesne.

¹⁵⁵ UzDaily. *Remittance turnover between Uzbekistan and Russia hits US \$4.575bn in 2011* [online]. 2012 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.uzdaily.com/articles-id-18126.htm> a SADYKOV, Murat.

Uzbekistan: New Currency Rules Stoking Economic Anxiety. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66578>

¹⁵⁶ WORLD BANK. *Uzbekistan Partnership: Country program snapshot*. Tashkent, 2012. Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/INTUZBEKISTAN/Resources/294087-1285304341425/Uzbekistan_Snapshot.pdf

¹⁵⁷ V roce 2012 obsadil Uzbekistán v indexu vnímání korupce 170. místo ze 174 sledovaných zemí s nejvyšší korupcí - velká byrokracie dává možnost najít nesrovnalosti tam, kde neexistují a které vyřeší jedině úplatek; <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>

¹⁵⁸ http://centralasiaonline.com/en_GB/articles/caii/features/main/2010/07/16/feature-02

¹⁵⁹ STOJANOV, Robert; NOVOSÁK, Jiří. Migrace místo pomoci? Remitence a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*. 2008, vol. 43, no. 1, s. 38-77. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/287>, s. 60

¹⁶⁰ BERNARD THOMPSON MIKES, Antonin. Remitence a jejich rozvojový dopad. In: *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011, s. 44-64. ISBN 978-80-87404-10-2. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Kapitola_2._Remitence_a_jejich_rozvojov_dopad.pdf, s. 59

Zvýšení životní úrovně domácností může pomoci investováním dodatečného příjmu do vzdělání, nebo podpořit podnikání jednotlivých domácností, které nedosáhnou na půjčku v bance. Investice do vzdělání závisí na preferencích jednotlivých obyvatel, nicméně na podporu podnikání domácností má vliv i stát, jelikož může nabídnout výhodné mikrogranty na podporu menších a středních podnikatelů a vytvořit tím pracovní místa.

V Uzbekistánu jsou podnikatelské záměry limitovány základním kapitálem, který musí být kompletní, jelikož mikrogranty nejsou státem podporovány a na bankovní půjčky dosáhnou pouze vysocí státní úředníci a pracovníci armády (i řadový armádní pracovník má vyšší příjem než učitel). Další překážkou pro budoucí podnikatele jsou administrativní překážky.

Respondent Farhod (31 let) se svěřil se svými podnikatelskými záměry ve vesnici Lenin (Namanganský region). Chce zrealizovat stavbu lázní s teplou vodou, aby se lidé měli kde umýt. Dále chce založit mateřskou školku s výukou angličtiny. Nicméně má obavy, že mu úřady jeho podnikatelské záměry spíše zamítnou. Jednak kvůli složité úřední administrativě, a jednak výuka angličtiny tak malých dětí není úplně politicky průchodná.

Dopady migrace na migranty a jejich rodiny

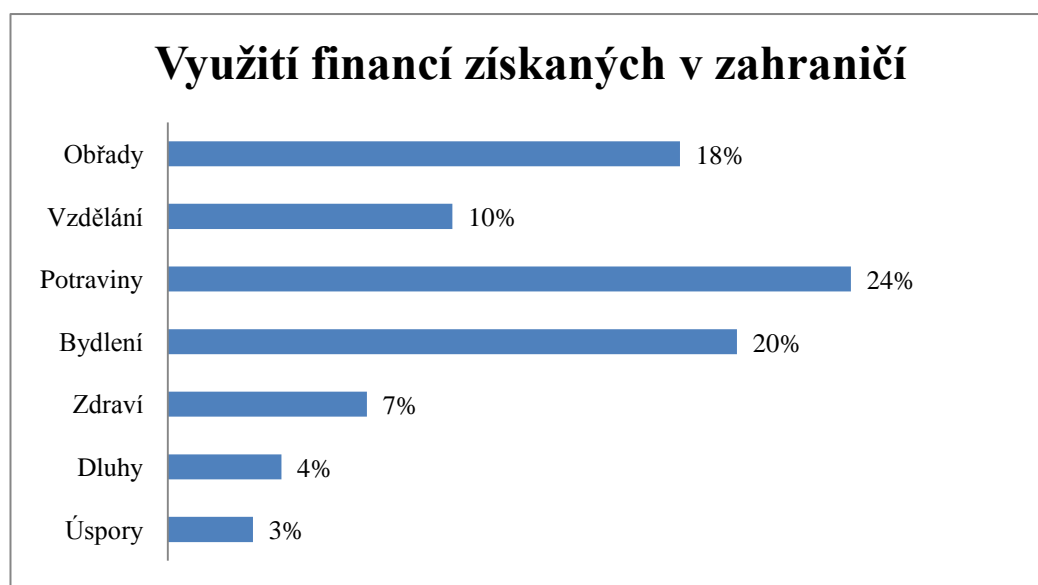
Práce v zahraničí ovlivňuje migranty po všech stránkách. Migranta změní prostředí, cestuje-li zejména z venkova, kde se pohyboval celý život. Migrant je ovlivněn tím, s čím se za hranicemi setkal, co spatřil. Proto je v zájmu autoritářského režimu, aby migranti proudili do prověřených zemí jako Rusko nebo Kazachstán. Může se dostat do zemí, kde uzbecká propaganda je nefunkční, a po návratu by mohl chtít něco změnit. Ovlivněn není jen migrant za hranicemi, jeho absence má dopad na ostatní členy jeho rodiny, jak z ekonomického, tak i ze sociálního hlediska.

Ekonomické dopady

O tom, že migrace pomáhá obyvatelům Uzbekistánu po finanční stránce, není pochyb. Z vydělaných peněz nemá užitek pouze migrant, nýbrž celá jeho rodina i blízcí příbuzní. Údaj z roku 2010 uvádí, že migranti posílají rodinám v průměru až 1500

dolarů ročně¹⁶¹. Další zdroj uvádí, že průměrný příjem rodiny, která má svého zástupce v zahraničí, je 5 až 10 krát vyšší než ostatní zdroje příjmů domácnost¹⁶².

Rodině, která má příbuzného v zahraničí, se zvýší životní standard, může si dovolit utrácet peníze za kvalitnější potraviny, opravit dům, vybavit domácnost, uspořádat velkolepé oslavy obřadů, investovat do vzdělání dětí, nebo získat základní kapitál do podnikání.

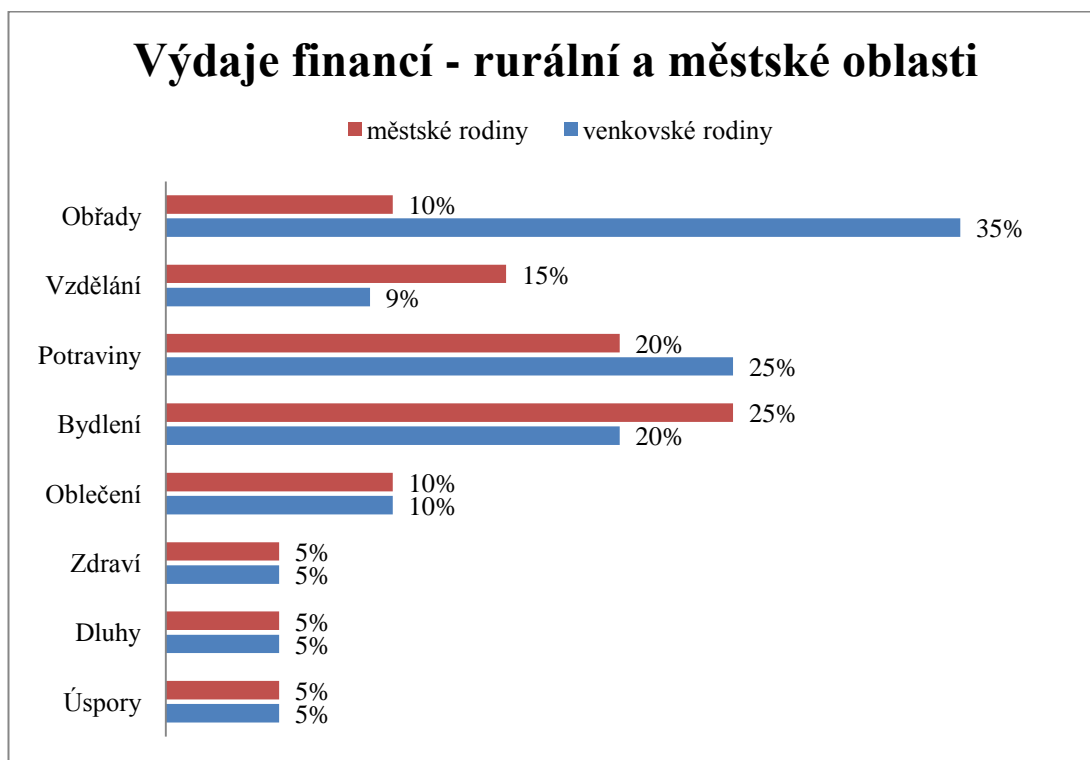
Graf 9 Využití financí získaných v zahraničí

zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 169/22 (vlastní zpracování)

Graf 9 Využití financí získaných v zahraničí znázorňuje, za co rodiny utrácí finance získané za hranicemi. Na prvních třech místech se nachází potraviny, bydlení a obřady. Až čtvrté místo obsadilo vzdělání. Úspory se nachází až na posledním místě, jelikož peníze jsou utráceny dříve za hmotné a nehmotné statky s vyšší prioritou než samotné úspory.

¹⁶¹ Uzbekistan refuses to acknowledge migrant workers. *Central Asia Newswire* [online]. 2010, č. 1 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.universalnewswires.com/centralasia/viewstory.aspx?id=1842>, s. 3

¹⁶² ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour migration in the Republic of Uzbekistan: Social, Legal and Gender*. Taškent: United Nations Development Programme, 2008., s. 14

Graf 10 Výdaje financí - rurální a městské oblasti

zdroj: ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 171/23 (vlastní zpracování)

Graf 10 Výdaje financí - rurální a městské oblasti se také zabývá finančními výdaji, ale rozděluje oproti předchozímu grafu venkovské a městské rodiny. Stejná přední místa městského i venkovského obyvatelstva obsadily výdaje za jídlo a bydlení. Respondenti v doplňujících rozhovorech uvedli, že si po zlepšení finanční situace mohou koupit kvalitnější jídlo s vitamíny a více masa. Lepší stravování berou jako zdravotní prevenci. K otázce bydlení se váže uzbecké přísloví: „*Každý Uzbek si opraví dům před svatbou.*“¹⁶³. I když podle tohoto výzkumu je prioritní bydlení u městského obyvatelstva, na základě terénního výzkumu se toto přísloví potvrdilo i ve venkovských oblastech, mladí chlapci (sami nebo s otci) jezdí vydělat do zahraničí potřebné finance, aby se pak byli schopní postarat o své budoucí bydlení.

Zajímavý je rozdíl ve výdajích mezi venkovskou a městskou populací v oblasti obřadů. Na venkově se dodnes dbá více na tradice, přičemž největší důraz je dán na

¹⁶³ ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 170

svatbu. Znatelný rozdíl je znázorněn také ve vzdělání, které je více prioritní u městských obyvatel než na venkově. Graf 10 jednoznačně ukazuje, že prioritou vzdělání je vyšší u městského obyvatelstva. Ti se snaží, aby jejich děti uměly s technikou, hlavně s počítači a dávají také důraz na jazyky (ruština, angličtina). Ovšem z následné focus group, vyplynulo, že obyvatelé venkova si prioritou vzdělání také uvědomují a chtějí, aby jejich děti (bez rozdílu pohlaví) měly středoškolské vzdělání, nebo byly vyučené v nějakém oboru (u chlapců nejčastěji technickém) a měly šanci získat lepší práci.

V uskutečněném terénním výzkumu bylo zjištěno, že záleží zejména na vzdělání rodičů, než na prostředí, kde rodina bydlí (město, nebo venkov). Ve vesnici zvané Šafirkon (Bucharský region), byla oslovena rodina, ve které byli oba rodiče povoláním učitelé ruštiny, kterým vysokoškolské vzdělání poskytla ukrajinská univerzita. Jejich všechny čtyři děti navštěvovaly v Uzbekistánu už ruskou základní školu, které oproti uzbeckým poskytují kvalitnější výuku a ve které se všechny naučily plyně rusky. Jejich nejsebevědomější dcera Aziza (18 let) se nyní připravuje na přijímací zkoušky na univerzitu v Taškentu. Kromě rodičů si je vědomá toho, že studium na univerzitě (hlavně té taškentské), jí otevře dveře k lepší budoucnosti.

Rozhovory s dalšími studenty v Šafirkonu ukázal, že se téměř všichni připravují, nebo se hodlají v budoucnosti připravovat na studium na univerzitě. Zkoušky jsou skládány z dějepisu, angličtiny a matematiky. Angličtina se ve školách sice vyučuje, ale většina studentů chodí ještě na přípravné kurzy. Ve městech, která jsou turistickými centry, chodí místní studenti kolem památek a dávají se do řeči s turisty kvůli praktice. Na univerzitách dávají studenti přednost jazykovým oborům, s prvním jazykem angličtinou a druhým z výběru - němčina, francouzština, výjimkou nebyla ani korejština.

Někteří studenti naopak již studovat nechtějí, protože nevidí ve vyšším vzdělání perspektivu. Hlavním důvodem studentů je finanční zatěžování rodičů a názor, že lepší studium jim lépe placenou práci nepřinese.

Povinnosti rodičů vyplývající ze svatby

Finanční zatížení rodin je značné. Úkolem rodičů je podle tradic z ženichovy strany postavit dům, ze strany nevěsty pak dům celkově vybavit od nábytku po spotřebiče. Dříve se za nevěstu ještě platil „*kalym*“, tzv. poplatek za nevěstu od rodiny

ženicha. Podle výpovědí obdržených z terénního výzkumu se *kalym* už dávno neplatí, jelikož se jedná o další finanční zátěž. I když slovy souseda v Šafirkonu (Bucharský region): „*Kalym už se dávno neplatí, takový přežitek! Kde jste o tom slyšeli! Za svou dceru jsme dostali jen kravku.*“ Na závěr obě rodiny musí vystrojit velkolepou svatbu, kam je povinností pozvat i to nejvzdálenější příbuzenstvo a sousedy. Velkolepost svatebního obřadu je jakousi vizitkou rodiny. (viz Obrázek 9, Obrázek 10, Obrázek 11, 8.3 Fotografická příloha)

V terénním výzkumu patřilo téma svatby pro Uzbeky k těm nejoblíbenějším. Vždy svatbu barvitě popisovaly (a následně vyprávění doplnili nejméně 3 hodinovým DVD záznamem), jaké zvyky je nutné dodržet, kde se svatba slaví, kolik dní se slaví a největší chloubou byl počet hostů, který se může od té nejmenší svatby pro 500 lidí vyšplhat až přes 1000 návštěvníků. Rodiče novomanželů samozřejmě platí občerstvení. Útraty za svatby byly v některých státech až tak vysoké, až dokonce tádžická vláda v roce 2007 musela vyhlásit zákon, který zakazuje velké slavnosti, za které migranti utratí všechny peníze vydělané v zahraničí. Neziskové organizace poté připravily speciální semináře pro navrátilé migranty, jak správně využít vydělané peníze.¹⁶⁴

Během terénního výzkumu bylo zjištěno více jak v polovině oslovených rodin, že jejich syn pracuje momentálně v Rusku na rok, po návratu postaví z vydělaných peněz dům (poblíž svých rodičů) a bude se ženit. Nebo měl jejich syn krátce po svatbě a u jeho rodičů přebývala jeho novomanželka s většinou narozeným dítětem a čekala na svého manžela, který vydělával na postavení domu. (viz Obrázek 2, 8.3 Fotografická příloha)

Další respondent, uzbecký migrant (52 let) pocházející z Fergany, pracující v Kazachstánu ve vesnici Badam uvedl, že vydělává svojí dceři, které už je 19 let na svatbu.

Pan stavitel (45 let) z Namanganské oblasti již v Rusku pracoval na stavbě několikrát, získanou zkušenost v Uzbekistánu využil a otevřel si vlastní stavební firmu,

¹⁶⁴ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 19

kteřá sice úspěšná je, ale podle jeho slov se do zahraničí opět chystá kvůli připravované svatbě jeho dcery. (viz Obrázek 8, 8.3 Fotografická příloha)

Sociální dopady

Sociální dopady migrace se řadí spíše mezi ty negativní. Nejen samotný migrant je zasažen tím, co v zahraničí prožil s případnými pozdějšími zdravotními následky a viděl, postižena je i migrantova rodina. Hluboký negativní dopad má migrace na výchovu dětí (v rodině chybí otec) a na tradiční pevné rodinné vazby. Tyto vazby, které přežily i období Sovětského svazu, se nyní začínají přetrhávat.

I když v dotazníkovém šetření sice 88 %¹⁶⁵ respondentů uvedlo, že v zahraničí zájem zůstat nemá, jelikož do zahraničí jedou vyřešit pouze svojí finanční situaci, nicméně lidé své finance velmi rychle utratí a finanční obnos není tak velký, aby vystačil na úspory. S mužskými opakovanými výjezdy do zahraničí, narůstá riziko, že si v zahraničí najdou další ženu a založí rodinu, což může tu uzbeckou téměř zruinovat. Nejen žena ztratí živitele rodiny, ale i rodiče, kteří jsou na svém synovi ve stáří závislí. Žena si musí najít práci a děti jsou vychovávány prarodiči.

V terénním výzkumu manželka Farhoda Rona (30 let), pracující na úřadě v Taškentu, se svěřila s obavami, které měla před odjezdem svého manžela, kterého čekalo roční doktorandské studium v Polsku a utvoření si pracovních kontaktů. S manželem mají dva syny ve věku 5 a 8 let. Mezi největší obavy patřilo to, aby se po roce vrátil a nenašel si v zahraničí ženu, prý se to děje často. Další obavou bylo, že v rodině bude chybět otec a že neví, jak zvládne uživit celou rodinu. Na své rodiče se spolehnout nemůže, jelikož jsou již po smrti, na manželovi také ne, jelikož jsou rozvedení a bydlí daleko.

Rozhovor o změně pohledu na život v Uzbekistánu a ovlivnění západní Evropou proběhl s manželem výše zmíněné Rony Farhodem.

Farhod (31 let), pochází z Namanganu, nyní žije s manželkou a dvěma syny v Taškentu v panelákovém bytě. Má vystudovaný doktorát na univerzitě v Taškentu v technickém oboru. Farhod byl jediný člověk, který byl schopen otevřeně mluvit a kritizovat i na ulici státní politiku.

¹⁶⁵ve zbylých 12 % se nachází mladí muži i ženy, které nemají v Uzbekistánu ještě žádné závazky; Labour Migration in Uzbekistan, s. 133, graf 7

Jak sám říká, oči mu otevřela až Evropa. Dřív byl na svou zemi hrdý, věřil v její bohatství a schopnosti, oproti špatnému Západu, který znal pouze ze špatného úhlu z televize. Do Rakouska se dostal na dvouměsíční jazykový kurz německého jazyka během studia na univerzitě. V Rakousku zjistil, jak Evropa funguje, že není vše tak, jak líčí uzbecká vláda. Po návratu do Uzbekistánu prý nebyl schopný pracovat a žít normální život, jak byl zklamaný. Ihned po příjezdu domů vyhodil televizi, jelikož podle něj přenáší pouze lži a zkreslený obrázek o Uzbekistánu, ve kterém je všechno správně oproti Evropě. Hovoří také o současné mladé generaci, která je díky médiím touto propagandou ovlivněna a všemu věří (což potvrdily vybrané rozhovory se studenty v Samarkandu). Tvrdí, že za vším je prezident, degradoval školství (veškeré tituly se dají koupit), protože hloupému lidu se lépe vládne. Z Uzbekistánu udělal policejní stát, i nižší vojín má vyšší plat než učitel. Dodává, že za všechno může kapitalismus, jeho generace, kterou zasáhl rozpad SSSR je ztracenou generací, nemají žádné sociální dávky, musí tvrdě pracovat a stejně nic nemají. Do kontrastu dával evropskou sociální politiku, ze které byl očividně nadšený. V Evropě se totiž nemusí platit zdravotní služby, vzdělání, sociální dávky fungují. Nicméně na otázku, jestli a jak vysoké platí v Uzbekistánu daně, nedokázal odpovědět. (viz Obrázek 3, 8.3 Fotografická příloha)

Zdravotní dopady

Zdravotním problémům, kterým migrant po příjezdu čelí, jsou jak fyzického, tak psychického charakteru. Migranti v zahraničí v rámci šetření peněz bydlí v nelidských podmínkách (sdílená místnost s několika lidmi), nemají dostatečné jídlo a zdravotní péče je nulová. Podle statistik v Rusku a Kazachstánu ročně zemře 400 až 1000 migrantů kvůli nevhodným podmínkám, nedostatku zdravotní péče a agresivitě místních.¹⁶⁶ Podle ministerstva zahraničních věcí umřelo v Rusku přes 1000 Tádžiků za rok 2012 ze stejných důvodů.¹⁶⁷ Migranti sice prochází zdravotními prohlídkami při

¹⁶⁶ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 31

¹⁶⁷ Euroasia. KEEVIL, Genesee. *Tajikistan: Migrant Laborers Dying to Work in Russia* [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66602>

příjezdu do zahraničí, nicméně už ne po odjezdu. Není tak evidováno, v jakém stavu se migranti vrací. Proto hrozbou i pro místní obyvatele Uzbekistánu je šíření nemocí do okolí jako např. tuberkulóza, nebo pohlavní choroby.

5.7 Problémy migrantů v cílových zemích

Práce v zahraničí migrantům zanechá obdobně stopy po psychické stránce. Již samotná cesta je psychicky náročná, stejně jako začátky na místě, kdy je nutné zajistit všechna povolení, bydlení, práci a nenachytat se od falešných zprostředkovatelů.

Obchod s lidmi

Nejhorší možností je pro migranty padnout do pastí obchodníkům s lidmi. To lze ještě před odjezdem v Uzbekistánu, hlavními centry jsou Taškent, Buchara, Samarkand a Fergana. Zatímco muži slouží síla v Rusku a Kazachstánu jako otroci, ženy jsou odvázeny do Spojených Arabských Emirátů, ale ani Kazachstán a Rusko není výjimkou (na hranicích jsou používány jako součást úplatků).

Scénář je vesměs podobný, mladí nezkušení migranti jsou nalákáni na měsíční mzdu pohybující se okolo 400 USD, která není finálně dodržena. Zaměstnavatelé vyberou migrantům na začátku pasy, aby se nemohli nikam odvolat, a následně je vydírají.¹⁶⁸ V provedeném rozhovoru¹⁶⁹ se stávají případy, ve kterých rodinám po určitém čase přestanou chodit pravidelné zahraniční platby. To se dá vysvětlit tím, že migrant záměrně přerušil styky se svou rodinou a začal za hranicemi nový život, nebo zmizel beze stopy. Rodiny nemají finance pracující členy v zahraničí hledat a zjišťovat příčiny, proč se nevrátili domů.

Uzbekistán se touto problematikou začal zabývat až v roce 2008, jelikož se objevil na ratingové listině obchodu s lidmi s nejhorším ohodnocením Tier 3¹⁷⁰ kvůli nedostatečné legislativě. Stejně hodnocení získaly státy jako Katar, Saudská Arábie, Súdán a Sýrie.

Extremismus a xenofobie za hranicemi

V poslední době se čím dál tím více objevuje extremismus a xenofobie vůči cizincům. Obzvláště v Rusku začíná být tento fenomén na denním pořádku. Rusko je

¹⁶⁸ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 33

¹⁶⁹ KEEVIL, Genesee. Tajikistan: Migrant Laborers Dying to Work in Russia. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66602>

¹⁷⁰ Trafficking in Persons Report. *U.S. Department of State: Diplomacy in action* [online]. 2007 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2007/82807.htm>

stále velmi žádanou destinací pro pracovní migraci a nabízí stále více pracovních pozic, které jsou k dispozici pro nezáměstnané místních obyvatel. Proto příliv cizinců nebude hned tak zastaven, což vyvolává silnější xenofobii a vznik rasistických a nacionalistických hnutí po celé zemi. Cizinci jsou násilně napadáni, útoky (končící i smrtí) jsou prováděny hlavně na veřejných místech - metro, trhy, kampusy univerzit. Rusko proti tomuto smýšlení a nenávistným náladám moc opatření nevyvíjí. Nejen média, ale sama vláda vytváří nenávistný obraz cizinců, tvrdí, že cizinci tvoří ekonomickou hrozbu pro stát, jsou to ti, co berou lidem práci, pracují ilegálně a neplatí daně, na kterých stát tratil v roce 2006 až 8 miliard USD.¹⁷¹

Neinformovanost migrantů

Migranti nejsou informováni, na koho se mohou obrátit v případě, že nejsou dodržována jejich lidská práva a jaké mají možnosti pro vycestování ze země, dojde-li k odcizení jejich pasů a potřebných dokumentů.

Řešením se nabízí otevřít v nejvíce postižených místech, to znamená v hlavních ruských průmyslových centrech jako Jekatěrinburg, Chabarovsk, Samara, Novosibirsk, Omsk a Nižní Novgorod uzbecké konzulární služby.¹⁷² Dále by pomohlo zjednodušení administrativních úkonů a samotných přechodů hranic, čímž by se snížila korupce i na těch nejnižších úrovních. V samotném Uzbekistánu pak zahájit veřejnou diskusi se zapojením médií a informativní semináře pro migranty, kteří se připravují na výjezd do zahraničí.¹⁷³

¹⁷¹ MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_labor-migration-in-central-asia.pdf, s. 22

¹⁷² ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>, s. 149

¹⁷³ SADYKOV, Murat. Uzbekistan: New Currency Rules Stoking Economic Anxiety. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66578>

6 Závěr

Historie uzbecké migrace 20. století je silně ovlivněna jejím tehdejším vztahem k SSSR. Díky Stalinově nadvládě a jeho řešení národnostní politiky se tak do dnešního Uzbekistánu dostaly i takové menšiny, které bychom zde nehledaly, např. Korejci. Důležitým faktorem pro rozvoj země byl příchod evropské inteligence v 50. letech, která ve městech obsadila strategické pozice v průmyslu. Jejich odliv začal v 70. letech. Rozpad SSSR a vyhlášení Uzbekistánu republikou, znamenal jejich úplný odchod, jelikož Uzbekistán začal budovat národnostní stát a evropská inteligence ztratila svůj kredit a výhody. Krom evropských přistěhovalců odchází i etnické menšiny, které se rozhodly vrátit do svých nyní nově etnických domovů – např. uzbečtí Kazaši do Kazachstánu.

Uzbekové byli vždy národem usedlým, vnitřní migrace nebyla nikdy populární z důvodu silných rodinných vazeb a závislosti na zemědělské půdě. Po pádu SSSR se ekonomická situace zhoršila, stát již nemohl dotovat neperspektivní odvětví, prodělečné zemědělství, rostoucí nezaměstnanost, která je v dnešní době umocňovaná silnými ročníky, jež dosáhly produktivního věku. Proto místní obyvatelé začali tuto situaci řešit od roku 2000 prací za hranicemi. Tyto výjezdy je možné nazvat jakýmsi novodobým nomádismem. Nejenže se migranti vrací zpět do svých domovů, ale i za hranicemi preferují již dříve navštívená místa.

Zvolená otázka v úvodu práce zní: *Jaké jsou příčiny pracovní migrace obyvatel Uzbekistánu a její dopady na tamní společnost?*

Příčiny

Příčiny pracovní emigrace většiny obyvatel Uzbekistánu jsou zakotvené ve snaze dosáhnout vyšší životní úrovně, které mohou v současné době docílit pouze zaměstnáním v zahraničí. Autorkou oslovení respondenti vybírali jako nejvhodnější cílové země Rusko a Kazachstán, a to kvůli bezvízovému styku, velkému pracovnímu trhu, vyšším příjmům a znalosti jazyka.

Nejčastěji vyjíždí muži, kteří za hranicemi vykonávají pozice nekvalifikované pracovní síly, o které místní nemají zájem. Ženská migrace není výjimkou, ty nejčastěji pracují ve službách, v domácnostech, nebo jako pečovatelky. Respondenti během

terénního výzkumu hovořili výhradně o mužské pracovní nekvalifikované síle pracující v Rusku na stavbách. O ženské migraci byla pouze jediná zmínka, potvrzení, že tato migrace existuje, ale na žádnou respondentku nebyl získán kontakt. Přitom podle světových statistik je počet migrujících žen stejný jako mužů.

Podle statistiky Světové banky patří mezi hojně navštěvované státy krom Ruska a Kazachstánu také Ukrajina, která slouží jako přestupní stanice pro migraci na západ. Nutno poznamenat, že o Ukrajině se žádný z respondentů během terénního výzkumu nezmínil. Ve statistikách uzbecké migrace je možné nalézt výrazné odchylky mezi státními uzbeckými statistikami a světovými organizacemi. Státní uzbecké úřady neposkytují skutečná čísla migrantů a zveřejněné statistiky jsou hluboce podhodnocené, jelikož pracovní migrace není pro Uzbekistán populární. Stát ji dokonce až do roku 2003 popíral. Protipólem jsou statistiky světových organizací (Světová banka, OSN), ty vytváří celková data na základě statistických dat sousedních států, přijímajících zemí a trendů. Z těchto údajů je vypočítáván odhad, kolik migrantů ročně se do zahraničí vydává. Výsledky se značně liší, světové statistiky hovoří řádově až o 4 krát vyšším počtu migrantů (těch legálních), než uzbecký Státní statistický úřad.

Dopady

Mezi ekonomické kladné dopady je možné zařadit zvýšenou životní úroveň a zmírnění nezaměstnanosti. Snížení nezaměstnanosti je ovšem pouze relativní, do zahraničí migruje jen menšina a problém nezaměstnanosti neřeší. Ten je spíše prohlubován a oddalován, protože stát ho nemusí akutně řešit. Přičemž právě stát by měl být tím první impulsem shora a plně využít příjem toku remitencí pracovní migrace, které podle odhadů tvoří nemalou část HDP země (kolem 10 % ročního HDP). Navíc danou část je možné ještě zvětšit, jestliže stát podpoří efekt multiplikace remitencí formou např. půjček, motivací obyvatel pro založení vlastního podnikání, apod.

Migranti svými dovezenými financemi nezvýší životní úroveň pouze sobě, ale celé své rodině, která je na příjmech ze zahraničí mnohdy závislá. Získané finance jsou ihned investovány do nemovitostí (postavení nového domu), obřadů (zejména svateb), zlepšení celkové životní úrovně a v neposlední řadě i do vzdělání. Vydělané peníze ze zahraničí bohužel nevystačují na úspory. Proto pro migranty není jednorázový výjezd do zahraničí typický.

V sociálních dopadech je důležité poukázat na rozpad rodiny, která je pro celý region Střední Asie jinak charakteristická tradicí a silnými vazbami. Na rodinu negativně působí nepřítomnost člena rodiny. V některých případech se může stát, že tento člen v zahraničí zůstane a začne nový život. Nemalé negativní důsledky jsou také po stránce zdravotní, jelikož v zahraničí pracují migranti v často nevyhovujících podmínkách a jejich zdravotní potíže mohou být po návratu i trvalé.

Z terénního výzkumu, který proběhl v létě roku 2012, vyplynuly převážně pozitivní dopady pracovní migrace. V prakticky každé autorkou oslovené rodině byl někdo, kdo pracoval v zahraničí (buď z užší rodiny, nebo vzdálenější příbuzný). Vždy bylo zřejmé, že z příjmu dotyčného v zahraničí žije celá (někdy i širší) rodina. Silné rodinné vazby byly znatelné, kdy neúplné rodině byla dána ostatními příbuznými podpora ať už sociální (hlídání, výpomoc v domácnosti), nebo i finanční, jestliže se platby ze zahraničí zpozdily. Peníze ze zahraničí byly nejčastěji investovány do nemovitostí (rozšíření, oprav, výstavby domů), pro výjimečné rodinné události (hlavně svatby), ale také vloženy do vzdělání. Ti rodiče, kteří sami dosáhli vyššího vzdělání, si slibovali zajištění lepší budoucnosti pro své děti ať už v Uzbekistánu, nebo v zahraničí.

7 Zdroje

ABDULLAEV, Evgeniy. *Labour Migration in Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects*. Tashkent: UNDP Country Office in Uzbekistan, 2008, [cit. 2013-03-25].

Dostupné z: <http://www.undp.uz/en/publications/publication.php?id=153>

(AUTEUR), Collective. *International Migration Outlook 2012*. S.l.: OECD Publishing. ISBN 978-926-4177-208.

BERNARD THOMPSON MIKES, Antonin. Remitence a jejich rozvojový dopad.

In: *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. 1. vyd. Praha:

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2011, s. 44-64. ISBN 978-80-

87404-10-2. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Kapitola_2._-

[Remitence a jejich rozvojov dopad.pdf](http://www.iom.cz/files/Kapitola_2._-Remitence_a_jejich_rozvojov_dopad.pdf)

BLACKMON, Pamela. *In the shadow of Russia: reform in Kazakhstan and Uzbekistan*. East Lansing: Michigan State University Press, c2011, x, 130 p. Eurasian political economy and public policy studies series. ISBN 9781609172015.

BusinessInfo: Oficiální portál pro podnikání a export. *Uzbekistán: Zahraničně-politická orientace* [online]. 1997-2013 [cit. 2013-11-17]. Dostupné z:

<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/uzbekistan-zahranicne-politicka-orientace-19464.html>

CIA. *The world factbook: Uzbekistan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>

CIA. *The world factbook: Kazakhstan* [online]. 2013 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>

CONSUMERS INTERNATIONAL. *The remittances game of chance: Playing with loaded dice?* [online]. 2012 [cit. 2013-09-26]. Dostupné z:

<http://www.consumersinternational.org/media/886482/the%20remittances%20game%20of%20chance.pdf>

CzechTrade. *Souhrnná teritoriální informace Uzbekistán* [online]. 2013, č. 1, s. 66 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

services.czechtrade.cz/pdf/sti/uzbekistan-2013-01-01.pdf

DJANIBEKOV, Nodir, Inna RUDENKO, John P. A. LAMERS a Ihtiyor

BOBOJONOV. Case Study #7-9: Pros and Cons of Cotton Production in

Uzbekistan. *Food Policy for Developing Countries: Case Studies* [online]. 2010, č. 1, s.

13 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://cip.cornell.edu/dns.gfs/1279121771>

HORÁK, Slavomír. *Rusko a střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008, 226 s. ISBN 978-802-4614-724.

HORÁK, Slavomír. *Střední Asie mezi Východem a Západem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 259 s. ISBN 80-246-0906-1.

ILKHAMOV, Alisher. *Geographic Mobility of Uzbeks: The Emergence of Crossnational Communities vs. Nation-state Control*. [online]. 2006, s. 23 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nbr.org/Downloads/pdfs/PSA/Uzk_Conf06_Ilkhamov.pdf

KEEVIL, Genesee. Tajikistan: Migrant Laborers Dying to Work in Russia. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66602>

KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, 297 s. ISBN 80-730-8119-9.

KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Lidé z hor a lidé z pouští - Tádžikistán a Turkmenistán: střípky kulturních proměn Střední Asie*. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2007, 343 s. ISBN 978-80-7308-167-6

LARUELLE, Marlène. Central Asian Labor Migrants in Russia: The "Diasporization" of the Central Asian States?. *The China and Eurasia Forum Quarterly* [online]. 2007, č. 1, s. 101-119 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/August_2007/Laruelle.pdf

LEWIS, Robert A, Robert R CHURCHILL a Amanda TATE. *Geographic perspectives on Soviet Central Asia*. New York: Routledge, 1992, xv, 323 p. ISBN 04-150-7592-0.

MARAT, Erica. *Labor Migration in Central Asia: Implications of the Global Economic Crisis*. Washington a Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program, 2009. ISBN 978-91-85937-57-8. Dostupné z: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00003964/2009_marat_lab-or-migration-in-central-asia.pdf

MELVIN, Neil. *Uzbekistan: transition to authoritarianism on the Silk Road*. Amsterdam: Harwood Academic, c2000, xv, 129 p. ISBN 90-582-3030-9.

MELVIN, Neil J. *Uzbekistan Transition to Authoritarianism*. London: Routledge, 2000. ISBN 978-020-3645-611.

Migration information source. *Ukraine* [online]. 2006 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.migrationinformation.org/datahub/pdf/UKRAINE.pdf>

PARGAČ, Jan a František VRHEL. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. 1. vyd. Poříčany: BCS, 2009, 239 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-809-0449-107.

PATNAIK, Ajay. *Agriculture and rural out migration in Central Asia, 1960-91*. [online]. [cit. 2013-03-18]. DOI: 10.1080/09668139508412248. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139508412248>

Polis. *Migrace* [online]. [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.epolis.cz/page.php?id=28&location=&menu=first&idNotion=6>

Revue politika. THOMOVÁ, Françoise. *Podivná ruská zahraniční politika* [online]. 2013 [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1875/>

RODRÍGUEZ RIOS, Roger. International Organization for Migration. *Migration perspectives: Eastern Europe and Central Asia*. Vienna: IOM, 2006. ISBN 9789290692509.

ROUX, Jean-Paul. *Dějiny střední Asie*. Vyd. 1. Editor Zdeněk Müller. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 435 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-679.

SADYKOV, Murat. Uzbekistan: New Currency Rules Stoking Economic Anxiety. EPPY AWARD WINNER. *Eurasianet.org* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.eurasianet.org/node/66578>

SHELBURNE, Robert. *Remittances in the Transition Economies: Levels, Trends, Determinants*. [online]. 2007 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/publications/general_assembly/eitconference/2aprpm_shelburne.pdf

State Statistics Committee of Ukraine. *The distribution of the population by nationality and mother tongue* [online]. 2006 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality_population/nationality_1/s5/?bottom=cens_db&box=5.1W&k t=00&p=100&rz=1 1&rz b=2 1%20%20&n_page=6

STOJANOV, Robert; NOVOSÁK, Jiří. Migrace místo pomoci? Remitence a cirkulace mozků jako nástroje rozvoje. *Mezinárodní vztahy*. 2008, vol. 43, no. 1, s. 38-77. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/287>

The World Bank. *Remittance Prices Worldwide* [online]. [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/Russia/Uzbekistan>

Trafficking in Persons Report. *U.S. Department of State: Diplomacy in action* [online]. 2007 [cit. 2013-10-12]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2007/82807.htm>

Uzbekistan Prepared to Send Labor Migrants to S.Korea. *Trend* [online]. 2008, č. 1 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://en.trend.az/capital/business/1315323.html>

Uzbekistan refuses to acknowledge migrant workers. *Central Asia Newswire* [online]. 2010, č. 1 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

<http://www.universalnewswires.com/centralasia/viewstory.aspx?id=1842>

UzDaily. *Remittance turnover between Uzbekistan and Russia hits US \$4.575bn in 2011* [online]. 2012 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.uzdaily.com/articles-id-18126.htm>

Weighing the Political and Economic Motivations for Migration in Post-Soviet Space: The Case of Uzbekistan. *Europe-Asia Studies* [online]. 2006, roč. 58, č. 5, 653 - 677 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/20451243?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21101876699721>

WORLD BANK. *Uzbekistan Partnership: Country program snapshot*. Tashkent, 2012. Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/INTUZBEKISTAN/Resources/294087-1285304341425/Uzbekistan_Snapshot.pdf

8 Přílohy

8.1 Struktura dotazníku

Rodina

Kde jste se narodil? Kde se narodil Váš manžel? Jakou jste vystudoval školu?
Máte děti? Kolik máte dětí? Jak staré jsou? Chodí do školy?
Kolik měli děti Vaši rodiče? (Kolik máte sourozenců?)
Kde jste se naučil rusky? Jakými jazyky hovoříte? Jakým jazykům rozumíte?
Pracuje někdo z Vaší rodiny v zahraničí? Kde? Kolikrát už odjel? Kolik si vydělal? Jak peníze posílá do Uzbekistánu? Do čeho peníze po příjezdu investoval?

Dům

Jak velký máte dům? Kolik má místností? Vlastníte tento dům? Jak starý je Váš dům?
Žijí/žili zde Vaši rodiče?

Kuchyně

Můžu se podívat do kuchyně?
Odkud berete vodu? Používáte plyn? Kolik platíte za plyn? Kdy Vám byl zaveden plyn do domu? Kdy Vám zavedli elektřinu domů? Máte ledničku?
Z jakých surovin vaříte? Kolik stojí...? Co vaříte? Kolikrát týdně? Kolik spotřebujete litrů oleje/kg mouky/...za týden?
Kam vyhazujete odpad? (pozn. autorky: této otázce nikdo nerozuměl)
Používáte kompost na hnojení?

Hospodářství

Máte zahradu? Kdo se o ni stará? Co na ní pěstujete? V jakých potravinách jste soběstační? Co musíte pravidelně kupovat? Kolik korun utratíte měsíčně za jídlo?
Prodáváte tyto produkty na trhu? Kde je trh?
Prodáváte produkty sami nebo ho prodáváte překupníkům? Za kolik ho prodáváte překupníkům? Za kolik prodávají překupníci?
Zavlažujete pole? Odkud berete vodu?
Máte zvířata/dobytek? Jaká? Mohli jste chovat zvířata za SSSR? Jaká zvířata jste chovali? Jak zvířata využíváte? Čím zvířata krmíte?

Pole

Máte pole? Měli toto pole již Vaši rodiče?
Jaké plodiny zde pěstujete?
Co zde pěstovali Vaši rodiče? Co jste pěstovali dříve a nepěstujete nyní?
Odkdy zde pěstujete...(zemědělská komodita)?
Máte sad? Co pěstujete? Měl jste sad? Co jste pěstoval?
Jak zpracováváte ovoce? Co děláte z ovoce?

Používáte hnojiva? Přírodní nebo chemická? Jak dlouho je používáte? Používali hnojiva vaši rodiče? Zavlažujete pole? Odkud berete vodu?

Prodáváte tyto produkty na trhu? Kde je trh?

Prodáváte produkty sami nebo ho prodáváte překupníkům? Za kolik ho prodáváte překupníkům? Za kolik prodávají překupníci?

Pracujete na poli? Kolik času za rok? Kdo z vaší rodiny pracuje na poli? Máte zemědělské stroje? Máte možnost si zemědělské stroje půjčit? Za kolik? Obhospodařujete pole se sousedy společně?

Počasí

Kdy tu prší? Jak často tu prší? Kolik stupňů celsia zde máte v létě, a kolik v zimě? Padá tu sníh?

Kolchoz

Byli jste nuceni vstoupit do kolchozu, nebo jste vstoupili dobrovolně?

Zaměstnání

Jaké je Vaše zaměstnání? Dojíždíte za prací? Kam? Jak je to daleko? Jak dlouho Vám zabere cesta? Jaký dopravní prostředek využíváte?

Jaký je Váš měsíční příjem? Jak vysoké jsou Vaše měsíční výdaje?

Co pracovali Vaši rodiče?

Náboženství

Máte ve vesnici mešitu?

V jakém roce byla postavená?

Byla zavřená během SSSR?

Chodíte do mešity? Jak často? Modlíte se doma? Kde jste praktikovali islám během SSSR?

Politika

Kolik máte politických stran? U nás (= v ČR) máme křesťanskou stranu. Máte muslimskou?

Jak dlouho už je I. Karimov prezidentem?

SSSR

Jak se Vám žilo za času SSSR? Žilo se Vám lépe než dnes? To bylo v jakém roce?

Co jste si mohl koupit? Bylo možné koupit vše? Chybělo Vám něco?

8.2 Respondenti

Avaz – muž, 45 let, narozen v Šafirkonu (Bucharská oblast), kde žije s rodinou dodnes, studium na ukrajinské univerzitě – zaměření učitelství ruského jazyka, pracoval jako učitel, nyní už jen na částečný úvazek, jeho hlavní činností je přeprořádání zboží na bazarech v různých městech

Aziza – dcera Avaze a Xusniobod, 18 let, studentka – zemědělské lyceum v Šafirkonu, nyní univerzita v Taškentu, rodný jazyk uzbečtina, hovoří plynně rusky a anglicky, rozumí tádžicky

Farhod – muž, 31 let, pochází z vesnice Lenin (Namanganská oblast), žije se svou rodinou v hlavním městě Taškentu v panelákovém bytě, studuje doktorandské studium na Technické fakultě taškentské univerzity, v současné době je na studijní stáži v Polsku

Chusniobod – manželka Avaze, 45 let, žije v Šafirkonu, má 4 děti (dcera a 3 synové), studium na ukrajinské univerzitě – zaměření učitelství ruského jazyka, pracuje jako učitelka v zemědělském lyceu

Rona – manželka Farhoda, 30 let, má 2 syny, studium na univerzitě v Taškentu, nyní pracuje jako úřednice, její rodiče jsou rozvedení

Uzbecký migrant – 52 let, pochází a žije ve Ferganě, má 3 dcery, jezdí na sezónní práce do Kazachstánu

Pan stavitel – 45 let, pochází a žije ve vesnici Lenin (Namanganská oblast), má 2 dcery, vlastní stavitelskou firmu, pracoval několikrát v Rusku na stavbě

8.3 Fotografická příloha

Obrázek 2 - druhá žena zprava, 24 let, vystudovaná zdravotní sestra, čeká na svého manžela, který pracuje v Rusku, jejich první dítě v kočárku manžel ještě nikdy neviděl, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 3 - Farhod a Rona s rodinou a výzkumníci za nimi, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 4 - vnitřní zahrada uzbeckých venkovských domů je samozřejmostí každého domu, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 5 - pozůstatek kulturního rozvoje v období SSSR - bývalé kino, dnes prodejna svatebních šatů a restaurace, Šafirkorn, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 6 - závlahový systém na poli s bavlnou, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 7 - důsledky intenzivního zavlažování bavlny – vyschlé koryto Amudarji, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 8 - pan stavitel, zkušenost ve stavebnictví získal na práci v Rusku, nyní projektuje a staví domy v Uzbekistánu, do zahraničí plánuje jet, až se bude jeho dcera vdávat, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 9 - svatební plov pro odpolední pohoštění všech pozvaných, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 10 - na tradiční středoasijskou svatbu je povinnost pozvat celou vesnici, moderátora a kameramana, (zdroj vlastní foto)

Obrázek 11 – nevěsta se loučí s ženami (rodina, příbuzné, sousedky), jediný muž v místnosti byl kameraman, jelikož z každé svatby je povinnost mít DVD, které se po svatbě rozdává příbuzným, (zdroj vlastní foto)